

ศาสนศรัทธาและศาสนปฏิบัติของหญิงบริการ จังหวัดเชียงใหม่

อำนวยการพิมพ์ กิจพรพรมมา¹ระพี แสงสาคร²

(วันที่รับ: 9 พ.ค. 2566; วันที่แก้ไขเสร็จ: 2 ก.ย. 2566; วันที่ตอบรับ: 4 ก.ย. 2566)

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์ว่าด้วยศาสนศรัทธาและศาสนปฏิบัติของหญิงบริการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมกระแสหลัก (great tradition) นั่นคือพุทธศาสนา และกระแสรอง (little tradition) นั่นคือแนวความเชื่อและปฏิบัติท้องถิ่นหรือศาสนาผี โดยศึกษาผ่านรูปแบบความเชื่อ วิถีปฏิบัติ และประสบการณ์ทางศาสนาของหญิงบริการในจังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาที่ผ่านมาเสนอว่าความสัมพันธ์ของสองวัฒนธรรมนี้มักเป็นไปในลักษณะจากบนลงล่างหรือล่างขึ้นบน นั่นคือวัฒนธรรมกระแสหลักกลายกลืนวัฒนธรรมกระแสรองโดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นล่าง ดังจะเห็นได้ในกระบวนการกลายเป็นชนชั้นสูง (พราหมณ์) (Sanskritisation) ในอินเดีย ทั้งนี้ การศึกษาประสบการณ์ทางศาสนาของหญิงบริการในจังหวัดเชียงใหม่จำนวน 29 คน สะท้อนให้เห็นถึงการปะทะสังสรรค์กันของวัฒนธรรมกระแสหลักและวัฒนธรรมกระแสรองในรูปแบบที่แตกต่างจากกระบวนการกลายเป็นชนชั้นสูง(พราหมณ์) ศาสนาผีมีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของหญิงเหล่านั้นเป็นอย่างมาก หญิงบริการยังมีการนำเอาความเชื่อและแนวปฏิบัติศาสนาแบบท้องถิ่นมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต สร้างบุญบารมีและเสริมมงคลเพื่อประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่ออาชีพสถานะทางการเงินและทางสังคมของตน การศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมกระแสรอง (ศาสนาผี) ได้ครอบครองพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในผู้คนมากกว่าวัฒนธรรมกระแสหลัก (ศาสนาพุทธ) โดยเฉพาะในกลุ่มผู้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ ทั้งนี้ การครอบครองพื้นที่ศรัทธาในผู้คนของศาสนาผีไม่ได้เป็นไปในลักษณะครอบงำหรือลดทอนคุณค่าศาสนาพุทธ และไม่ได้ต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ศรัทธาของผู้คน แต่เป็นความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลที่ศาสนาผีทำให้มีผู้คนเข้าหาศาสนาพุทธเพิ่มขึ้น และศาสนาพุทธทำให้ศาสนาผีมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น งานวิจัยนี้เสนอว่าพรมแดนระหว่างวัฒนธรรมกระแสหลักและกระแสรองมักเลือนไหลไม่ชัดเจน อีกทั้งวัฒนธรรมกระแสหลักไม่ได้มีอำนาจและสามารถครอบครองพื้นที่ชีวิตของผู้คนได้เสมอไป ในทางกลับกัน วัฒนธรรมกระแสหลักกลับถูกทำให้เป็นรองและรับบทบาทในชีวิตผู้คน โดยเฉพาะในสังคมสมัยใหม่

คำสำคัญ: ศาสนาพุทธ ศาสนาผี วัฒนธรรมกระแสหลักและกระแสรอง หญิงบริการ จังหวัดเชียงใหม่

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Email: amnuaypond.k@cmu.ac.th

² อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Email: rapee.saengsakorn@cmu.ac.th

Religious Piety and Religious Practice of Female Sex Workers in Chiang Mai

Amnuaypond Kidpromma³

Rapee Saengsakorn⁴

(Received: May 9, 2023; Revised: September 2, 2023; Accepted: September 4, 2023)

Abstract

This paper bases on an ethnographic research on religious piety and practice of female sex workers in Chiang Mai. It aims to explore an interaction between religious great tradition (Buddhism) and little tradition (folk and mystical practices and animism) through the belief, practices and religious experience of the female sex workers who work in Chiangmai. The previous studies offered that the relationship between great and little tradition is either move upward or downward. That is, the great tradition may influence on or be influenced by the little tradition, as we shall see in Sanskritization in India. However, this research on religious piety of 29 sex workers reflects the different interaction between the great and the little tradition. In this context, the little tradition, mystical practices, play a great role in the life and career of the sex workers. Moreover, they use vernacular practices to build up their merit and auspiciousness, believing that the merit and great auspiciousness will implicitly and explicitly improve their financial and social situation. Accordingly, this research argues that in Thai context the little tradition (animism) takes a greater role in a person religious piety than the great tradition (Buddhism), especially among people who immigrated to live in urban area. Nevertheless, animism and magic practice do not marginalize or devalue Buddhism. The relationship between the two is not in the challenging way but supportive. That is, magic practice makes Buddhism attractive, and Buddhism makes magic practice trustworthy. Henceforth, this paper argues that the boundary between great and little tradition is always fluid and unclear. In addition, the great tradition is not always a dominated tradition. As we shall see in this research, the great tradition is often made subordinated and has less influence on people life especially in modern society.

Keywords: buddhism, magic practices, great and little tradition, sex workers, Chiang Mai

³ Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Chiang Mai University
Email: amnuaypond.k@cmu.ac.th

⁴ Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Chiang Mai University
Email: rapee.saengsakorn@cmu.ac.th

โครงการวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกระแสหลักและวัฒนธรรมกระแสรองในสังคมไทย ผ่านการศึกษารูปแบบความเชื่อและวิถีทางศาสนาของหญิงบริการในสถานบริการต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กรอบทฤษฎี (Theoretical Framework) ทางมานุษยวิทยา ว่าด้วยเรื่องของวาทกรรมและปฏิสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทั้งสองกระแส (Great and little tradition) ที่เสนอไว้โดย Robert Redfield (1967) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกา ที่ได้เสนอ ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมทั้งสองกระแสและตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกระแสหลัก (literate tradition) และวัฒนธรรมกระแสรอง (the rural cultures) S.J. Tambiah ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมกระแสหลักและกระแสรองไว้ว่า วัฒนธรรมกระแสหลักคือวัฒนธรรมที่บรรจุอยู่ในคัมภีร์ หรือวรรณคดี (literary texts) และชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนที่เป็นกลุ่มคนชั้นนำที่อาศัยอยู่ในเมือง ส่วนวัฒนธรรมรองหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นรูปแบบวิถีชีวิตที่ปรากฏในท้องถิ่นชนบท และส่วนมากความเชื่อ แนวคิด และวิถีปฏิบัติของคนเหล่านี้ไม่ได้ถูกบรรจุไว้ในคัมภีร์หรือวรรณคดีใด ๆ (Sangren, 1984) ในเอเชียใต้เน้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกระแสหลักและวัฒนธรรมกระแสรองหรือท้องถิ่น เริ่มโดย S.N. Srinivas (1952) นักมานุษยวิทยาชาวอินเดียเสนอว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกระแสหลักและกระแสรองไม่จำเป็นต้องเป็นไปในลักษณะคู่ตรงข้ามเสมอไป ทั้งนี้สังคมอินเดียอันเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมพราหมณ์เป็นวัฒนธรรมหลัก และมีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลากหลาย กระนั้น ความเป็นวัฒนธรรมพราหมณ์ คือ สัญลักษณ์ของความเจริญงอกงาม และคุณค่าที่วัฒนธรรมท้องถิ่นพยายามที่จะกลืนกลาย ผ่านกระบวนการกลายเป็นเช่นชนชั้นสูง (พราหมณ์) (Sanskritisation) เป็นรูปแบบการรับเอาคุณค่าและความเชื่อแบบพราหมณ์มารวมไว้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชนชั้นล่าง โดยมีความเชื่อว่าการเป็นเช่นชนชั้นสูงจะช่วยยกระดับฐานะทางสังคมของชนชั้นล่างได้ เช่น การแพร่หลายของการรับประทานอาหารมังสวิรัต หรือการดำรงความบริสุทธิ์ (purity) ของอาหารและร่างกายของคนวรรณะที่ต่ำ ถึงแม้ว่าการปฏิบัติเหล่านี้ไม่ใช่ข้อเรียกร้องที่ชนชั้นล่างต้องถือปฏิบัติก็ตาม⁵ อิทธิพลของวัฒนธรรมกระแสหลักในกระบวนการทำให้เป็นเช่นชนชั้นพราหมณ์นี้มีเป็นไปในลักษณะจากบนลงล่างและวัฒนธรรม แนวปฏิบัติของพราหมณ์มีความสูงส่ง เหนือกว่า และอยู่ร่วมกับแนวปฏิบัติของชนชั้นล่างไม่ได้ ดังนั้นชนชั้นล่างที่รับเอาแนวปฏิบัติของชนชั้นพราหมณ์มาใช้จะต้องละทิ้งแนวปฏิบัติของชนชั้นล่าง

ในประเทศไทยศาสนาพุทธเป็นเหมือนวัฒนธรรมกระแสหลัก ที่เป็นเหมือนรากฐานความคิดและชีวิตของคนเมือง ส่วนความเชื่อหรือพิธีกรรมท้องถิ่นเช่น การขอฝน การเข้าทรง การบูชาผีแบบต่าง ๆ หรือที่นักวิชาการไทยอย่างเช่นอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรียกว่า “ศาสนาผี”⁶ เป็นเหมือนวัฒนธรรมกระแสรอง ที่มักปฏิบัติในชุมชนชนบท ทั้งนี้ความเป็นพุทธ และผีในสังคมไทย มีการปะทะสังสรรค์ปฏิสัมพันธ์กันอยู่เสมอ บางส่วน

⁵ รายละเอียดเพิ่มเติมของการกลืนกลายความเป็นพราหมณ์ของชนชั้นล่างใน Purity in Re-Making: Purity in Re-Making: Sanskritisation of the Orientalists among Low Castes Villagers in West Bengal, India (Kidpromma, 2020).

⁶ ดูเพิ่มเติม นิธิ เอียวศรีวงศ์, พุทธ-พราหมณ์-ผี หรือ ผี-พราหมณ์-พุทธ, มติชนสุดสัปดาห์, ฉบับวันที่ 15-21 พฤศจิกายน 2562.

ได้หลอมรวมเข้าด้วยกันเป็นรูปแบบพิธีกรรมหนึ่งเดียว บางส่วนได้ต่อต้านและหักล้างกัน อย่างไรก็ตามยังมีผู้คนจำนวนมากที่มองว่าพุทธกับผีเป็นสิ่งที่อยู่คนละชั่วความเชื่อ ไม่ใช่สิ่งเดียวกันและอยู่ร่วมกันไม่ได้⁷ โดยบางอย่างของศาสนาผีได้ถูกกลืนกลายรวมไว้ให้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาพุทธ เนื่องจากความเป็นพุทธหรือความเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักถูกสร้างให้เป็นบรรทัดฐานที่มีคุณค่าสูงสุดและคู่ควรนำมาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิต นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2019) ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาผีไว้ว่า ศาสนาผีเป็นเหมือนแกนกลางของศาสนาไทย โดยมีพุทธและพราหมณ์เป็นเปลือกหุ้มภายนอก นั่นคือในขณะที่หลักการของศาสนาพุทธเน้นเรื่องธรรมของปัจเจกบุคคล และเป็นหน้าเป็นตาเมื่อเราเผชิญกับศาสนาอื่น ๆ ศาสนาผีคือวิถีชีวิตและวิถีคิดของคนไทยที่เน้นเรื่องการจัดการกับอำนาจภายนอก เช่น หากมีภัยพิบัติจากภายนอกพิธีกรรมในศาสนาผีจะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปิดเป่าภัยพิบัตินั้น ซึ่งแนวคิดของนิธิตรงข้ามกับนักวิชาการไทยส่วนใหญ่ที่มักมองว่า ศาสนาพุทธคือแกนหลักของศาสนาไทย

นอกจากนี้แล้วสังคมไทยยังมีการประยุกต์ใช้พุทธศาสนากับวัฒนธรรม ความเชื่อท้องถิ่นมาเป็นบรรทัดฐานทางศีลธรรม ความดีงามของคนในมิติต่าง ๆ รวมถึงมิติและบทบาททางเพศของคนในประเทศ โดยหากมองในมิติศาสนาแล้วเพศชายถือเป็นเพศที่ได้อภิสิทธิ์ในการดำรงอยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (the other worldly) แสวงหาและเข้าถึงความรู้ ความดี ความจริง และการหลุดพ้นตามวิถีพุทธ ในทางกลับกันผู้หญิงถูกจำกัดอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ของฆราวาสหรือโลกียสุข (this worldly) ภายใต้งานไขของการหลุดพ้นที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้หญิง นั่นคือ ผู้หญิงจะหลุดพ้นได้ก็ต่อเมื่อได้เกิดเป็นชาย ความดีและบุญบารมีที่ได้สั่งสมมาเป็นเพียงเครื่องมือที่จะทำให้ผู้หญิงได้เกิดเป็นชายในชาติต่อไป หากได้เป็นสิ่งที่ทำให้หลุดพ้นในฐานะผู้หญิง (Falk, 2007) นอกจากนี้แล้วสังคมได้กำหนดคุณค่าให้เพศหญิงเป็นเพศที่ต้องรักนวลสงวนตัว มีความสงบเสงี่ยมทางเพศ รักเดียวใจเดียว อยู่บ้านเลี้ยงดูบิดามารดาจนถึงวาระสุดท้ายของท่าน ฯลฯ ส่วนเพศชายนั้นควรศึกษาเล่าเรียน หาประสบการณ์นอกบ้าน และเมื่อออกเรือนไปอยู่กับการรยาต้องทำหน้าที่ปกป้องดูแลและเป็นหัวหน้าครอบครัว (KhinThitsa, 1990) ทั้งนี้ความกตัญญูต่อบิดามารดาเป็นเรื่องที่บ่มเพาะทั้งในหญิงและชาย โดยลูกสาวจะถูกคาดหวังให้ดูแลบิดามารดาในโลกนี้ ผ่านการเลี้ยงดูทางกายภาพ ส่วนลูกชายรับผิดชอบดูแลบิดามารดาในโลกหน้า ผ่านการเลี้ยงดูทางจิตวิญญาณ นั่นคือ การบวชเข้าไปอยู่ในร่มกาสาวพัสตร์ของลูกชายนั้น เชื่อว่าจะส่งผลบุญให้บิดามารดาได้ขึ้นสู่สวรรค์

แม้ว่า ความเป็นไทยจะมีความหมายหลากหลายมิติ มิได้จำกัดอยู่ในมิติทางศาสนาและการพาณิชย์เท่านั้น แต่ภาพความเป็นไทยอันเป็นที่รู้จักของคนภายนอกคือ การเป็นเมืองพุทธและเป็นเมืองแห่งการค้า

⁷ จากการสนทนากับคนทรงเจ้าในภาคเหนือและภาคอีสาน คนทรงเจ้ายอมรับว่าการทรงเจ้า (ความเป็นผี) ไม่สอดคล้องกับความ เป็นพุทธ ไม่ใช่ของพุทธ “ไม่กินกัน” ร่างทรงส่วนใหญ่กล่าวว่า ใช้หลักปฏิบัติแบบพุทธเป็นแนวทางดำรงชีวิตให้แก่ลูกดวง

กามารมณ์ นั่นคือ ภาพของความเป็นไทยส่วนหนึ่งผูกไว้กับคุณค่าและศีลธรรมแห่งความเป็นพุทธ อีกส่วนหนึ่งได้ผูกไว้กับการท่องเที่ยวเชิงสังวาส (sex tourism) กระทั่งในบางพื้นที่ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ วัดบางแห่งถูกรอบล้อมด้วยแสง สี เสียงของสถานบริการทางเพศ ปรากฏการณ์เช่นนี้สร้างคู่ตรงข้ามในหลาย ๆ มิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มิติทางเพศ และศีลธรรม อีกด้านหนึ่งของเหรียญ เรามีชุดความคิดและคุณค่าเกี่ยวกับผู้หญิง สถานบริการทางเพศ มั่วสุมกามารมณ์ ไร้ซึ่งศีลธรรม และอีกด้านของเหรียญเรามีผู้ชาย วัด ความ (พยายามจะ) หลุดพ้นจากกามารมณ์ และความไม่รู้ เปี่ยมด้วยคุณธรรมจริยธรรม เหล่านี้นำไปสู่การมองความเป็นชายและหญิงตามแบบสังคมชายเป็นใหญ่ ที่มองว่าผู้ชายและความเป็นชายคือวัฒนธรรม (culture) มีอารยะและสูงส่ง ส่วนผู้หญิงและความเป็นหญิงคือธรรมชาติ (nature) ดิบเถื่อนไร้อารยะ (Ortner, 1972) นอกจากนี้แล้ว หากเราตีความหาความหมายความเป็นหญิงชายในเชิงวัฒนธรรมแล้ว ในหลายๆ สังคมรวมถึงสังคมไทย วัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ (patriarchy) คือวัฒนธรรมกระแสหลัก และวัฒนธรรมแบบผู้หญิง คือวัฒนธรรมกระแสรอง

หากพิจารณาตามหลักตรรกะเหตุผลแล้ว พบว่าหญิงบริการในไทยอยู่ในกลุ่มที่ได้รับการกีดกันและเบียดขับให้เป็นคนชายขอบแบบคู่สอง (double marginalization) เนื่องจากความเป็นหญิงและอาชีพบริการทางเพศที่พวกเธอทำ หญิงเหล่านี้ถูกมองว่าประกอบอาชีพที่ขัดกับหลักศีลธรรมของสังคม จึงมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้นอกกรอบนอกศาสนา เช่นนี้แล้วการศึกษาตัวตนทางศาสนาและรูปแบบความเชื่อและแนวปฏิบัติทางศาสนาของหญิงบริการจึงเป็นความพยายามที่จะสะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมกระแสรอง (ผ่านหญิงบริการ) มีความพยายามที่จะช่วงชิงพื้นที่สาธารณะกับวัฒนธรรมกระแสหลักอยู่เสมอ ทั้งนี้รูปแบบการช่วงชิงนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นไปในทางที่หักล้างกันเสมอไป ดังที่เราจะสามารถเห็นได้ในกระบวนการกลายเป็นชนชั้นสูง(พราหมณ์) หรือ Sanskritisation ในอินเดีย ทั้งนี้กระบวนการกลายเป็สดังชนชั้นพราหมณ์ เป็นกระบวนการที่วัฒนธรรมกระแสหลักได้ครอบงำวัฒนธรรมกระแสรอง และเบียดขับ ลดทอนคุณค่าวัฒนธรรมกระแสรองในกลุ่มคนระดับล่าง รวมถึงการทำให้เกิดการปฏิเสธตัวเองเพื่อเป็นอื่นของคนชนชั้นล่าง

แม้ว่าการมองแบบคู่ตรงข้ามของวัฒนธรรมสองกระแส และการมองเรื่องเพศในลักษณะเป็นสองขั้ว (binary) มักถูกวิจารณ์ว่าเป็นการมองสังคมเพื่อสร้างความแปลกแยกมากกว่าเกื้อกูล แต่เราปฏิเสธไม่ได้ว่าการแยกพรมแดนความเชื่อ วัฒนธรรม และชีวิตออกเป็นขั้วเช่นนี้เป็นข้อเท็จจริงที่ยังปรากฏให้เห็นเด่นชัดในสังคมไทย และมักนำมาเป็นวาทกรรมเพื่อการแบ่งแยก เบียดขับ และสร้างความแปลกแยกในเชิงความคิด ทั้งนี้ งานวิจัยนี้้นำการมองแบบขั้วคู่ตรงข้าม นั่นคือวัฒนธรรมกระแสหลักและกระแสรอง มาวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นว่า พรมแดนวัฒนธรรมกระแสหลักและกระแสรองนี้ไม่มีเส้นแบ่งพรมแดนที่ชัดเจน (แม้ว่าจะมีความพยายามแบ่งให้ชัดเจนในเชิงความหมายก็ตาม) เป็นพรมแดนที่ถูกทำลายมาโดยตลอด มีความไหลเลื่อน และมีการช่วงชิงพื้นที่ของกันและกันอยู่เสมอ และในหลายกรณี ดังเช่นในกรณีการศึกษา วัฒนธรรมกระแสรองมีอำนาจและครอบครองพื้นที่ของผู้คน

ในสังคมเมืองสมัยใหม่ได้มากกว่าวัฒนธรรมกระแสหลัก อีกทั้งมีส่วนช่วยดำรงวัฒนธรรมกระแสหลักให้คงอยู่ในสังคม ถึงแม้จะมีการลดบทบาทลงก็ตาม

ดังนั้น งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลของคู่ตรงข้ามวัฒนธรรม อย่างเช่น วัฒนธรรมกระแสหลัก (great tradition) และวัฒนธรรมกระแสรอง (little tradition) และบรรทัดฐานทางศีลธรรมตามแนวพุทธศาสนากับการค้ำกามารมณที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย โดยผู้วิจัยมีสมมุติฐานว่า แม้ว่าศาสนาพุทธจะเป็นหนึ่งในบรรทัดฐานทางสังคมที่มีส่วนในการกีดกันหญิงบริการออกจากความเป็น “คนมีศีลธรรม” แต่ศาสนาพุทธก็เป็นอีกหนึ่งวิถีที่หญิงบริการเลือกปฏิบัติเพื่อนำพาตัวเองสู่เส้นทางความเป็น “คนมีบุญ” นอกจากนี้หญิงบริการยังมีการนำเอาความเชื่อและแนวปฏิบัติศาสนาแบบท้องถิ่น (vernacular religious beliefs and practices) มาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบุญบารมีและเสริมมงคลเพื่อประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่ออาชีพและสถานะทางการเงินและสังคมของตน เช่นนี้แล้วเราจะเห็นได้ว่า รูปแบบการนำความเชื่อทางศาสนาที่ปรากฏในวิถีปฏิบัติของหญิงบริการสะท้อนให้เห็นถึงการปะทะสังสรรค์กันของวัฒนธรรมกระแสหลักและวัฒนธรรมกระแสรองในรูปแบบที่แตกต่างจากกระบวนการกลายเป็นชนชั้นสูง (พราหมณ์) โดยงานวิจัยนี้เสนอว่าการปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมกระแสหลักและกระแสรองที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศาสนาในสังคมไทยนั้น วัฒนธรรมกระแสรอง (ศาสนาผี) ได้ครอบครองพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในผู้คนมากกว่าวัฒนธรรมกระแสหลัก (ศาสนาพุทธ) โดยเฉพาะในสังคมชนชั้นกลางในเมือง นอกจากนี้แล้วการครอบครองพื้นที่ศรัทธาในผู้คนของศาสนาผีไม่ได้เป็นไปในลักษณะครอบงำหรือลดทอนคุณค่าศาสนาพุทธ และไม่ได้ต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ศรัทธาของผู้คน แต่เป็นความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลที่ศาสนาผีทำให้มีผู้คนเข้าหาศาสนาพุทธเพิ่มขึ้น และศาสนาพุทธทำให้ศาสนาผีมีความน่าเคารพเชื่อถือนมากขึ้น

ขอบเขตและระเบียบวิธีวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงชาติพันธุ์ ของหญิงบริการ 29 ที่ทำงานในสถานบริการในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้มีเป้าหมายในการศึกษาประสบการณ์และวิถีปฏิบัติทางศาสนาของหญิงบริการ ไม่ว่าจะเป็นวิถีความเชื่อตามวัฒนธรรมกระแสหลักนั่นคือศาสนาพุทธ และความเชื่อตามวัฒนธรรมกระแสรอง เช่น ความเชื่อท้องถิ่น การไหว้ผี เจ้าที่ การสักยันต์ วัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังมีการศึกษาบริบทชีวิตส่วนตัวและสาธารณะ ทั้งมิติด้านครอบครัว ด้านอาชีพ รวมถึงปัญหา อุปสรรค และประสบการณ์ส่วนตัว การมองโลกและชีวิตของหญิงบริการแต่ละคน เพื่อนำมาใช้วิเคราะห์บทบาท

ของศาสนาที่มีต่ออาชีพและชีวิตของหญิงบริการ และรูปแบบความสัมพันธ์ของศาสนาพุทธ (กระแสหลัก) และผี (กระแสรอง) ที่ปรากฏในกลุ่มคนชายขอบอย่างหญิงบริการ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การศึกษาเชิงชาติพันธุ์ (Ethnographic Study) ที่เน้นการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) สัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) และ การสนทนา (conversation) เป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ศึกษาหญิงบริการในเขตอำเภอ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 29 คน ผ่านการสัมภาษณ์พูดคุยตัวต่อตัวในสถานบริการที่หญิงสาวทำงานและผ่านโทรศัพท์ โดยผู้วิจัยเข้าถึงหญิงบริการผ่านองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรที่ทำงานด้านนโยบายสาธารณะและสวัสดิการสังคมเพื่อผู้หญิงบริการ

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับมนุษย์ และอาชีพให้บริการทางเพศยังเป็นอาชีพที่ผิดกฎหมายในประเทศไทย จึงมีความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงจริยศาสตร์การวิจัยเป็นสำคัญ คำนึงถึงความปลอดภัย ศักดิ์ศรี และสิทธิของผู้เข้าร่วมโครงการโดยผู้ที่เข้าร่วมโครงการวิจัยทุกคน (participants/informants) ให้ความยินยอมเข้าร่วมโครงการและยินยอมให้เผยแพร่ข้อมูลส่วนตัวเหล่านั้นสู่สาธารณะ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้ชื่อสมมติ (anonymous name) และไม่เปิดเผยสถานที่ทำงานของบุคคลที่เข้าร่วมโครงการในครั้งนี้ โดยงานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน โครงการเลขที่ 2566/031

นิยามศัพท์

หญิงบริการ (sex worker) หมายถึง หญิงที่ประกอบอาชีพให้บริการทางเพศในสถานบริการบาร์ เบียร์ในเขตเมืองเชียงใหม่

วัฒนธรรมกระแสหลัก (great tradition) หมายถึง วัฒนธรรมที่ถือปฏิบัติในกลุ่มคนเมือง ชนชั้นนำ ในบริบทของสังคมไทยและในมิติทางศาสนา คือ ค่านิยมแบบพุทธ

วัฒนธรรมกระแสรอง (little tradition) หมายถึง วัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเชื่อท้องถิ่น ในบริบทของสังคมไทยและในมิติทางศาสนา คือ พิธีกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ รวมถึงศาสนาผี

ศาสนาผี หมายถึง ศาสนาความเชื่อ และพิธีกรรมท้องถิ่น ที่อยู่บนฐานความเชื่อว่ามีฤทธิ์มีอำนาจ ล้วนอยู่นอกตัวมนุษย์ โดยพิธีกรรมความเชื่อเหล่านั้นรวมถึงการทำไสยศาสตร์ เครื่องรางของขลัง สักยันต์ ทรงเจ้า เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษารูปแบบความเชื่อ วิถีปฏิบัติ และประสบการณ์ทางศาสนาของหญิงบริการในจังหวัดเชียงใหม่
2. ศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของศาสนาในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตของหญิงบริการในจังหวัดเชียงใหม่

3. ศึกษาการปะทะสังสรรค์กันของวัฒนธรรมทางศาสนาระแสหลักและศาสนาระแสรองผ่านหญิงบริการใน จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาหญิงบริการและศาสนาในสังคมไทย

หากเราเชื่อมโยงศาสนากับมิติทางเพศภาวะเราจะพบว่า ความเป็นชายมักถูกเชื่อมโยงกับศาสนาหลักอย่างศาสนาพุทธ และความเป็นหญิงมักถูกเชื่อมโยงกับศาสนาผีและวัฒนธรรมรอง จากการศึกษานี้ของ Shigeharu Tanabe (1991) พบว่าแม้ว่าผู้หญิงจะมีบทบาทเป็นรองชายในปริณิถนของศาสนาระแสหลักอย่างศาสนาพุทธ แต่ผู้หญิงมีบทบาททางศาสนาในบริบทที่ไม่เป็นทางการค่อนข้างสูง เช่นการเป็นคนทรงเจ้า การเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมท้องถิ่น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้มักเชื่อมโยงกับความอุดมสมบูรณ์ มั่งคั่งในโลกนี้ KhinThisa (1983) เสนอว่าการเข้ามามีบทบาทในปริณิถนของศาสนาผีของผู้หญิงไทย มีสาเหตุมาจากพระพุทธศาสนา ที่ได้เบียดขับผู้หญิงออกไปจากศาสนาระแสหลักอย่างเช่นศาสนาพุทธ

ความเห็นของทานาเบและชินทิสาวาด้วยบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายไทยในศาสนาพุทธและศาสนาผีมีความสอดคล้องกับความเห็นของ Thomas Kirsch (1975) ซึ่งเสนอว่าในมิติทางสังคมและเศรษฐกิจนั้นผู้หญิงไทยมีสถานะที่สูง เห็นได้จากการสืบสมบัติทางฝ่ายหญิง (matrilineal) นอกจากนี้ผู้หญิงยังมีบทบาทในกิจกรรมการค้าขาย การเป็นแม่ค้า ซึ่งเป็นอาชีพหรือกิจกรรมที่ผู้ชายไทยไม่นิยมทำ เพราะมองว่าอาชีพค้าขายแสดงออกถึงความโลภและความเป็นวัตถุนิยม การที่ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในอาชีพค้าขาย บ่งบอกว่าผู้หญิงเป็นเพศที่มักมากและยึดติดทางโลกและทางวัตถุ การปฏิเสธที่จะประกอบอาชีพค้าขายแต่สนใจในกิจการบ้านเมืองเรื่องศาสนาและการหลุดพ้น ทำให้ผู้ชายถูกมองว่าเป็นผู้ยึดติดในมายาและโลกของวัตถุน้อยกว่าผู้หญิง (Taweessit, 2007) งานชิ้นหลังของเคิร์ชยังยืนยันข้ออ้างเดิมนั่นคือ ผู้หญิงยึดติดในเรื่องทางโลกมากกว่าชาย มีโอกาสที่จะพัฒนาตนในมิติทางศาสนาและจิตวิญญาณน้อยกว่าชาย มุมมองของเคิร์ชชี้ให้เห็นถึงการมองความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงแบบคู่ตรงข้าม ในขณะที่หญิงคือมายาและการยึดติดทางวัตถุ ผู้ชายคือความรู้และการหลุดพ้น

Charles F. Keyes (1984) นำเสนอบทบาททางศาสนาของผู้หญิงในสังคมชนบทในภาคอีสานของไทย ซึ่งค่ายสก็ไม่เห็นด้วยกับเคิร์ชว่าการที่ผู้หญิงประกอบกิจกรรมการค้าขายหมายถึงการมีความโลภ กิเลส และยึดติดในโลกทางวัตถุมากกว่าชาย ค่ายสก็มองว่าผู้ชายไทยที่ไม่ได้อยู่ในร่มกาสาวพัสตร์ มีแนวโน้มที่จะเป็นชาวพุทธที่ดีน้อยกว่าผู้หญิง เช่น ผู้ชายในภาคอีสานที่มีความร่ำรวยจะติดในโลภียสุข เช่นดื่มเหล้า มีภรรยาหลายคน ฆ่าสัตว์หรือ เล่นการพนันมากกว่าผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิงละเว้นจากเรื่องดังกล่าวอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามค่ายสก็มองว่าแม้สังคมไทยจะมีความเหลื่อมล้ำทางเพศอยู่บ้าง แต่ความความสัมพันธ์ระหว่างเพศเป็นไปในลักษณะเกื้อกูลกัน เช่นผู้หญิงมีหน้าที่เป็นแม่ให้กำเนิดและเลี้ยงดูลูกชาย ส่วนลูกชายกับภรรยาเพื่อเพิ่มบุญบารมี และตอบสนองบุญให้กับบิดามารดา สุขาดา ทวีสิทธิ์ ได้วิจารณ์งานของค่ายสว่าพยายามก้าวข้ามวิธีคิดแบบคู่ตรงข้าม เช่น ชาย คือตัวแทนของข้าราชการ โลกุตระ ส่วนหญิงคือ แม่ค้า โลภียะ ทั้งนี้ การก้าวข้ามแนวคิดคู่ตรงข้ามของค่ายสก็กลับเป็นการสร้างคู่

ตรงข้ามแบบใหม่ขึ้น นั่นคือ “ผู้หญิง= worldly attachment/ผู้ชาย=other worldly attachment” (Taweessit, 2007, p. 337)

ชินทิสิตได้สนับสนุนความคิดของเคิร์ชที่ว่า การมีบทบาททางการค้าของผู้หญิงไม่ได้ทำให้ผู้หญิงถูกมองว่ามีบทบาททางสังคมและเศรษฐกิจ ตรงกันข้ามเป็นการลดคุณค่าของผู้หญิงไปสู่การหมกมุ่นอยู่ในกิเลสและความโลภ ภาพลักษณ์ของผู้หญิงเช่นนี้ตรงข้ามกับภาพลักษณ์ความเป็นชายไทยที่ได้รับเกียรติและถูกสร้างคุณค่าให้เหนือกว่าผู้หญิงโดยเฉพาะในมิติทางศาสนา ชินทิสิตจึงสรุปว่าศาสนาพุทธเป็นที่มาของการกดขี่ผู้หญิง และเบียดขับผู้หญิงให้ไปอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมและศาสนาที่ “ไร้อภิสิทธิ์และเกียรติยศ” ในสังคม เช่น การเป็นแม่ค้า โสเภณี คนทรงเจ้า หรือแม่ชี (อ้างใน Taweessit, 2007) โดยเธอมองว่า ศาสนาพุทธมีอิทธิพลทำให้ผู้หญิงกลายเป็นหญิงบริการ (KhinThitsa, 1980)

จากการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นเราจะพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับหญิงไทยไม่เป็นไปในแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อผู้หญิง ทั้งที่ผู้หญิงเป็นผู้อุปถัมภ์หลักของศาสนาตามที่มักกล่าวไว้ว่า ผู้หญิงคือผู้รับใช้ศาสนา (servants of the religion) ผ่านการเป็นอุบาสิกา และฆราวาสผู้ทำนุบำรุงศาสนารวมถึงชุมชนสงฆ์ (Falk, 2007) ทั้งนี้ นักวิชาการบางท่าน เช่น Monika L. Falk (Ibid.) และ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (1991) มองว่า ความเป็นรองของผู้หญิงในสังคมไทย ไม่ได้มีสาเหตุมาจากศาสนาพุทธเพียงอย่างเดียว แต่สืบรากเหง้ามาจากแนวความคิดแบบฮินดู และแนวคิดอื่นที่ปนอยู่ในพระพุทธรูปศาสนาแบบไทยรวมถึงเงื่อนไขทางสังคมและการเมืองด้วย

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพุทธและเพศภาวะผ่านหญิงบริการโดยนักวิจัยรุ่นหลังนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมาชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลระหว่างศาสนาพุทธและหญิงบริการว่า ศาสนาไม่ได้เบียดขับหญิงบริการให้ออกไปจากปริณทณแห่งพุทธและศีลธรรมเพียงอย่างเดียว แต่ยังยอมรับและมองผู้หญิงบริการในด้านบวก เช่นในคำสอนของพระพุทธองค์มีการรวมเอาหญิงบริการเข้าไว้ในฐานะมิตรสหายของพระพุทธเจ้า และในฐานะผู้ค้ำจุนและอุปถัมภ์ชุมชนสงฆ์ (Peace, 2000) ดังนั้น Lucinda Joy Peace จึงนำเสนอว่าคำสอนของศาสนาพุทธไม่ได้ส่งสาปหญิงบริการว่าเป็น “คนบาป” ดังเช่นศาสนาอื่น ๆ และความเป็นมิตรของศาสนาพุทธที่มีต่อหญิงบริการ ทำให้พืชสรุปว่า ศาสนาพุทธเป็นอีกสาเหตุที่ทำให้การค้าประเวณีดำรงอยู่ในสังคมไทย แม้ว่ากิจการนี้จะผิดกฎหมายหรือศีลธรรมก็ตาม (Ibid., 2005) การศึกษาบทบาทของศาสนาต่อหญิงบริการในประเทศไทย โดย Siroj Sorajjakool และ Arelis Benitez (2015) ได้ศึกษาหญิงบริการทำงานในคาราโอเกะในกรุงเทพมหานครจำนวน ๑๒ คน เสนอว่า หญิงบริการเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคในชีวิตในระดับที่แตกต่างกันออกไป ปัญหาเหล่านี้ส่งผลต่อประสบการณ์และความขัดแย้งภายในเกี่ยวกับการค้าบริการทางเพศและศีลธรรม ทั้งนี้ หญิงบริการเหล่านี้ได้ใช้ศาสนา เช่น การทำบุญและใส่บาตร เป็นแบบแผนและแนวปฏิบัติในการชำระล้างข้อขัดแย้งภายในเกี่ยวกับศีลธรรมและอาชีพที่ตนทำ

การศึกษาหึงบริการในมิติของศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนากระแสหลักและศาสนากระแสรอง อย่างเช่น ศาสนาพุทธและผี ยังมีปริมาณที่น้อยและกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษายังมีปริมาณไม่เพียงพอ จึงไม่สามารถนำมาสู่ข้อสรุปได้ว่าในทางปฏิบัติศาสนานี้มีส่วนช่วยเหลือหรือทำลาย “ศีลธรรมแบบพุทธ” ของหึงบริการได้อย่างไร นอกจากนี้แล้วการศึกษาหึงบริการในปริณทลของศาสนาผียังถูกละเลยจากนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศ แม้ว่านักวิชาการไทยบางส่วนจะได้ศึกษาความสัมพันธ์ของผู้หึงกับพิธีกรรมท้องถิ่นไว้เป็นจำนวนพอสมควร เช่น การศึกษาของจารุณี วงศ์ละคร (2016) ที่ได้ศึกษาเรื่องบุญในวัฒนธรรมอีสานและมีการกล่าวถึงบทบาทของผู้หึงในพิธีกรรมท้องถิ่น งานศึกษาของ Justin McDaneil (2011) ที่ได้ทำทนายวัฒนธรรมการศึกษาศาสนาพุทธในไทย โดยศึกษาปัจเจกบุคคลในฐานะองค์ประธาน และความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกเหล่านั้นผ่านการศึกษาผลิตภัณฑ์ทางศาสนาในบริบทที่เฉพาะ (religious products) เช่น พิธีกรรม คัมภีร์ ศิลปะ วัดมุงคล แต่หึงบริการไม่ได้ถูกรวมอยู่ในกลุ่มผู้หึงดังกล่าว ดังนั้นแล้วจึงมีความจำเป็นที่จะศึกษาต่อว่า เมื่อศาสนาพุทธเบียดขับผู้หึงบางส่วนให้กลายเป็นหึงบริการ (จากข้อเสนอของชินทิสา) ผู้หึงเหล่านั้นเชื่อมโยงตัวเองเข้าหาศาสนาอย่างไร จึงเป็นหน้าที่ผู้วิจัยที่จะศึกษาว่าในปริณทลขายของของหึงบริการ ศาสนาพุทธและศาสนาผีมีหน้าที่อะไร และถูกนำมาใช้อย่างไรในกลุ่มหึงบริการเหล่านี้ ทั้งนี้รูปแบบและหน้าที่ รวมถึงความสัมพันธ์ของศาสนาพุทธและศาสนาผีที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตและวิถีปฏิบัติทางศาสนาของหึงบริการจะถูกนำมาวิเคราะห์ถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกระแสหลักและกระแสรองในสังคมไทย

หึงบริการ ความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนา

จากการศึกษาหึงบริการในเชียงใหม่จำนวนทั้งสิ้น 29 คน พบว่ามีเพียง 4 คนเท่านั้นที่มีอายุระหว่าง 25-30 ปี ที่เหลือมีอายุตั้งแต่ 30-60 ปี หึงบริการเหล่านี้มาจากหลากหลายชาติพันธุ์ ส่วนมากเป็นชาวไทยใหญ่ และชาวไทยภูเขา และมีคนอีสานและคนเมือง (คนท้องถิ่นภาคเหนือ) ประมาณร้อยละ 20 หึงบริการส่วนใหญ่ไม่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี หลายคนไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษาภาคบังคับของไทยเนื่องจากย้ายมาจากประเทศเพื่อนบ้าน ทุกคนผ่านการมีครอบครัวหรือมีความสัมพันธ์มาก่อนและมักเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว หรือเสาหลักของครอบครัว หึงบริการส่วนใหญ่อยู่ในอาชีพบริการมากกว่า 5 ปี และบางคนอยู่ในอาชีพนี้มากกว่าสามทศวรรษ มีหึงบริการเพียงคนเดียวเท่านั้นที่เพิ่งเข้ามาทำอาชีพนี้ได้เพียงสามปี ทุกคนที่ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าเมื่อตอนเข้ามาทำงานใหม่ ๆ ตั้งใจว่าจะทำอาชีพนี้เพียงไม่กี่ปี เมื่อเก็บเงินได้จำนวนหนึ่งแล้วจะนำเงินนั้นไปเป็นทุนประกอบอาชีพอื่น เช่น ทำแบรนด์เสื้อผ้าของตัวเอง ร้านขายเสื้อผ้า ร้านอาหาร หรือธุรกิจสตาร์ทอัพเล็ก ๆ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว มีไม่มากหรือแทบไม่มีเลยที่สามารถทำได้อย่างที่ตั้งใจไว้ในตอนแรก หึงสาว⁸ส่วนใหญ่ยังอยู่ใน

⁸ หึงสาวในบริบทของงานวิจัยนี้หมายถึงหึงบริการ

อาชีพแม่อายุเกือบถึงวัยที่ต้องเกษียณ และมีบางจำนวนที่พึงพอใจในอาชีพนี้และไม่คิดจะเปลี่ยนอาชีพ ดังที่คุณตั๋ย (นามสมมุติ) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“น้องเชื้อพี่เหอะร้อยทั้งร้อยก็บอกว่าจะมาทำแป็บเดียว มีเงินแล้วก็จะออกไปทำอย่างอื่น แต่สุดท้ายก็ไม่ออกไปไหน ทำอาชีพนี้ไปเรื่อย ๆ พี่เห็นมาเยอะแล้ว พี่ทำมาจะสามสิบปีแล้ว เปลี่ยนที่และรูปแบบมาเรื่อย ๆ คงไม่คิดไปทำอย่างอื่นละ ก็ว่าจะทำงานนี้ไปเรื่อย ๆ จนทำไม่ได้”

เนื่องจากส่วนใหญ่อยู่ในอาชีพนี้มานาน จึงมีประสบการณ์การให้บริการที่หลากหลายและทำงานมากกว่าหนึ่งสถานที่ หญิงบางคนเริ่มจากการเป็นหมอนวดแผนโบราณหรือทำงานในสถานบันเทิงยามค่ำคืนแล้วเปลี่ยนไปเป็นสาวนั้ตัม นางในตู้กระจก อะโกโกบาร์ บาร์เบียร์ หรือเป็นฟรีแลนซ์รับงานผ่านช่องทางออนไลน์ ทั้งนี้สมาชิกในครอบครัวมักไม่ทราบว่าเขาเหล่านั้นทำอาชีพขายบริการ ส่วนใหญ่มักคิดว่าลูกสาวหรือมารดาของตนทำงานบริการอื่น ๆ ช่วงกลางคืนเพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัว เช่น เป็นแคชเชียร์ หรือพนักงานเสิร์ฟในร้านอาหาร ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนกล่าวว่า ไม่ได้มีความตั้งใจที่จะมาประกอบอาชีพนี้ แต่ด้วยความยากจน และภาระหน้าที่ที่มีต่อครอบครัว ต้องเลี้ยงดูบิดามารดา บุตร และคนในครอบครัวจึงต้องผันตัวเองมาขายบริการ ซึ่งสามารถได้รายได้มากกว่าอาชีพให้บริการทั่วไป โดยก่อนเข้ามาประกอบอาชีพนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่นทำเป็นพนักงานเสิร์ฟในร้านอาหาร พนักงานทำความสะอาด ขายของในห้างสรรพสินค้า ทำงานก่อสร้าง ทำไร่นา เป็นต้น ซึ่งอาชีพเหล่านี้เป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่มาก จึงไม่เพียงพอที่จะดูแลสมาชิกในครอบครัวให้มีกินมีใช้อย่างพอเพียงได้ ด้วยเหตุนี้หญิงสาวเหล่านี้จึงผันตัวเองมาทำอาชีพที่หารายได้มากขึ้น

“แม้เราจะเป็นผู้หญิง แต่เราเป็นหัวหน้าครอบครัว เรามีคนข้างหลังอีกหลายคนที่ต้องช่วยดูแล ถ้าเราไม่ทำอาชีพนี้คนในครอบครัวก็อดอยากหรืออาจตายได้ เพราะความเจ็บป่วยและยากจน เราคิดว่าเราทำสิ่งที่ดีที่สุดเพื่อสำหรับครอบครัวเรา” ให้สัมภาษณ์โดยคุณบี (นามสมมุติ)

“เรามีลูกสองคนกำลังเล็กอยู่ จำได้ว่าไม่มีเงินซื้อนมให้ลูกกินเลย ทั้งชีวิตมีเงินไม่ถึงร้อยบาท ค่ะวันหนึ่งเราเดินไปเรื่อย ๆ อย่างสิ้นหวัง บังเอิญเจอเพื่อน เพื่อนเลยชวนนั่งคุยที่ร้านเหล้าที่เพื่อนทำงาน จากนั้นก็มีคนมานั่งคุยด้วย เป็นการคุยเรื่อยเปื่อย เมื่อคุยเสร็จคนที่มาคุยด้วยก็ให้เงินเราจำนวนหนึ่ง ดีใจมาก เพราะนั่นคือชีวิตลูกเรา เพื่อนเราเห็นว่าเราคุยสนุกจึงชวนไปคุยที่ร้านอีก เราก็ได้เงินจากการคุยกับลูกค้ามาเรื่อย ๆ เป็นเงินที่เพียงพอกับค่านมลูกเรา....เราเริ่มอาชีพนี้แบบนี้ ไม่ได้ตั้งใจ..... มันเป็นอาชีพที่ทำให้เราดูแลลูกได้ ตอนนี้นักทั้งสองเรียนจบ มีงานทำที่ดี มีชีวิตที่มั่นคง เราภูมิใจ” ให้สัมภาษณ์โดยคุณซี (นามสมมุติ)

“หัวหน้าครอบครัว” คือ “ภาระและหน้าที่” ที่หญิงบริการ (โดยเฉพาะผู้ที่มีอายุมากกว่า 30 ปีขึ้นไป) แบกรับไว้ เขาเหล่านั้นมองว่าความอยู่รอดและอยู่ดีของครอบครัวคือหน้าที่หลักของเขา และในฐานะ “หัวหน้า

ครอบครัว” เขาต้องเสียสละตนเองเพื่อครอบครัว แม้ว่าชุดคำอธิบายในการเข้ามาประกอบอาชีพเหล่านี้จะแตกต่างกันออกไปต่างกรรม ต่างวาระ แต่จะเห็นได้ว่าการดูแลครอบครัวยังเป็นหน้าที่ของบุตรสาว ในสมัยหนึ่งประมาณ 30 ปีให้หลัง การเข้ามาในกิจการประเพณีมักเป็นไปด้วยความไม่สมัครใจ หญิงสาวหลายคนถูกหลอกและบังคับให้มาขายตัวในเมืองใหญ่ทั้งจากคนในครอบครัวและคนอื่น โดยบุตรสาวต้องเสียสละตนเพื่อความอยู่รอดและอยู่ดีของคนในครอบครัว “ความกตัญญู” ที่บุตรสาวควรมีต่อบิดามารดา เป็นคุณธรรมหลักที่ใช้อธิบายเพื่อสร้าง “ธรรม” ให้กับผู้หญิงที่อยู่ในวงจรการค้าประเพณี ทั้งนี้ ความก้าวหน้าทางการศึกษา สังคมและเศรษฐกิจ ทำให้ผู้หญิงมีทางเลือกและโอกาสที่จะเลือกวิถีชีวิตตน ผู้หญิงมีโอกาสมากมายที่จะตอบแทนพระคุณและแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดา ด้วยเหตุนี้ในช่วงหลังการค้าประเพณีเปลี่ยนรูปแบบและมีความหลากหลาย ผู้หญิงสมัครใจที่จะประกอบอาชีพนี้มากขึ้นภายใต้ชุดคำอธิบายที่แตกต่าง ผู้หญิงไม่ใช่หญิงสาวที่ไร้สิทธิ์ไร้เสียงถูกบังคับให้มาขายบริการทางเพศเพื่อตอบแทนคุณบิดามารดา แต่เป็นผู้มีสิทธิในตนเอง และเลือกที่จะเข้ามาทำอาชีพนี้ เพราะเขาต้องการปกป้องครอบครัวในฐานะ “หัวหน้าครอบครัว” “ลูกกตัญญู” เป็นหน้าที่และสำนึกทางศีลธรรมที่หญิงบริการนำมาเป็นเครื่องชดเชยความรู้สึกผิดทางศีลธรรมที่เกิดขึ้นจากการทำอาชีพนี้ นอกจากนี้แล้วด้วยบทบาทและการมองเรื่องเพศแตกต่างออกไปจากเดิม ผู้หญิงในงานวิจัยนี้ไม่ได้ใช้เพียงความกตัญญูเป็นเครื่องต่อรองทางศีลธรรม แต่ใช้หน้าที่หรือตำแหน่งในของครัวที่มักเป็นของเพศชาย นั่นคือ “หัวหน้าครอบครัว” มาสร้างความชอบธรรมทางใจในการทำอาชีพนี้ แน่แน่นอนว่าครอบครัวที่ไร้ลูกกตัญญูอาจยังคงเป็นครอบครัวที่มั่นคงได้ แต่ครอบครัวที่ไร้หัวหน้าครอบครัว ย่อมไม่สามารถเป็นครอบครัวได้

หญิงบริการที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีเพียง 5 คนที่นับถือศาสนาคริสต์ เมื่อถามถึงการนับถือและปฏิบัติทางศาสนา หญิงสาวก็จะกล่าวรวม ๆ ว่าตนปฏิบัติตามชาวพุทธและชาวคริสต์ทั่วไป เข้าวัดเข้าโบสถ์ ทำบุญตามวาระ ทั้งนี้จากการวิจัยนี้พบว่า ความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาของหญิงบริการที่ศึกษาสามารถแบ่งออกได้เป็นสองส่วนหลักด้วยกัน นั่นคือตามแนวปฏิบัติของศาสนาหลักที่ตนนับถือ และตามความเชื่อศาสนาท้องถิ่นที่มีการผสมผสานระหว่างพุทธ พราหมณ์ และผี

เฉกเช่นชาวพุทธในไทยทั่วไป หญิงที่นับถือศาสนาพุทธมักไปทำบุญที่วัดเนื่องในโอกาสและวาระสำคัญในชีวิต เพื่อความเป็นสิริมงคลและสะสมบุญเพื่อภายภาคหน้า อีกทั้งในยามที่จิตใจหม่นหมองหญิงเหล่านี้จะเข้าไปกราบองค์พระประธานในวิหาร ทำบุญในกล่องบริจาค และใช้เวลาเพื่อสร้างความสงบให้กับตนเอง หากปีไหนเศรษฐกิจดีก็จะมีการทำบุญใหญ่กับวัด หรือพระอาจารย์ที่ตนนับถือ เช่น จัดงานบุญกฐิน ผ้าป่า หรือร่วมทำบุญสร้างพระพุทธรูปหรือศาสนสถานตามวัดต่าง ๆ ในช่วงสถานการณ์โควิดซึ่งเป็นช่วงที่ไม่สามารถออกไปทำงานได้ หญิงบริการจำนวนหนึ่ง (n=7) ได้ถือการสวดมนต์และนั่งสมาธิเป็นศาสนกิจประจำวัน โดยจะสวดมนต์บทคาถามหาจักรพรรดิ ซึ่งเชื่อว่าเมื่อสวดแล้วจะนำพาความเจริญทางโภคทรัพย์มาให้ นอกจากนี้แล้วหญิงบริการบางคนเชื่อว่าผู้ประกอบการอาชีพหญิงบริการไม่สามารถสวดมนต์บทคาถาที่ใช้ในพิธีกรรมที่เป็นทางการ หรือพิธีกรรมหลัก

ของศาสนาได้ เช่นบทสวดทำวัตรเช้า และทำวัตรเย็น แต่ควรสวดบทสวดที่ไม่บรรจุในพิธีกรรมสงฆ์ที่เป็นทางการ เป็นบทสวดที่ฆราวาสสามารถสวดได้เองในทุกโอกาสเช่นคาถมหาจักรพรรดิ คาถาเงินล้าน เป็นต้น

หญิงบริการที่นับถือศาสนาคริสต์ก็เช่นเดียวกัน หญิงเหล่านั้นจะไปโบสถ์ในวันอาทิตย์ และร่วมกิจกรรม อาสา ร่วมกับโบสถ์ กระทั่งเป็นแม่แรงในการจัดกิจกรรมสำคัญของโบสถ์ สำหรับหญิงสาวเหล่านี้การได้เข้าร่วม กิจกรรมอาสาร่วมกับชุมชนชาวคริสต์ เป็นความสุขและสันติที่ได้มีโอกาสทำเพื่อผู้อื่นภายใต้ความเชื่อและศรัทธาใน พระเจ้าและความรักของพระองค์

หญิงบริการที่ศึกษามาจากหลากหลายพื้นที่และส่วนมากมีพื้นเพมาจากชนบท เมื่อย้ายเข้ามาอยู่อาศัยใน สังคมเมืองก็ได้้นำความเชื่อเหล่านั้นมาถือปฏิบัติด้วย การเข้ามาอาศัยและทำงานในเมืองใหญ่ที่มักเผชิญกับ ความไม่แน่นอนของสังคมสมัยใหม่ ภาวะเศรษฐกิจและการเงินส่วนตัวและของครอบครัวที่ต้องแบกรับ ปัญหา สุขภาพที่ไม่อาจคาดเดาได้ ความรู้สึกแปลกแยก ไม่มั่นคงปลอดภัย อีกทั้งความเหงาและโดดเดี่ยวเมื่อยามไกลบ้าน ความไม่แน่นอนเหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้ผู้คนหันไปพึ่งพาค้นหาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และไสยศาสตร์คือแนวทาง หรือทางออกที่ทำให้ผู้คนเหล่านั้นก้าวผ่านความผันผวนของชีวิตในสังคมเมือง (Morris, 2000) ดังที่ Kitiarsa (2012, p. 118) ได้เสนอว่าความไม่แน่นอนทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองทำให้ผู้คนในสังคมหันไปพึ่งพาเรื่อง ทางจิตวิญญาณมากขึ้น ไสยศาสตร์ พิธีกรรมและของลี้ลับเป็นอีกทางเลือกที่หญิงบริการใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจ และเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ เป้าหมายของการนับถือและใช้ไสยศาสตร์นั้นเน้น ผลทางด้านการสร้างชีวิตที่ดีในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นความปลอดภัยในชีวิต รายได้ที่มั่นคง และชีวิตที่สุขสบายขึ้น การปฏิบัติตามความเชื่อไสยศาสตร์จำแนกได้เป็นสองวิธีหลัก ๆ นั่นคือ การนำความมงคลเข้าสู่ร่างกาย (internalise) และการเก็บวัตถุมงคลไว้ภายนอกร่างกาย

การลงมนตราร่างกาย เช่นการสักยันต์ นะหน้าทอง สาลิกาลิ้นทอง และเจิมด้วยน้ำมันพรายและว่าน ชนิดต่าง ๆ เป็นที่นิยมกันมากในหมู่หญิงบริการ รวมถึงกลุ่มผู้มีชื่อเสียงในวงการบันเทิง นักแสดง นักร้อง และผู้ประกอบการธุรกิจค้าขาย การลงมนตราเหล่านี้เป็นเหมือนการเอาพลังอำนาจพุทธคุณ ธรรมคุณ เมตตามหานิยม และอื่น ๆ ไว้ในร่างกายของตนเอง โดยหญิงบริการเชื่อว่าการลงมนตราในรูปแบบสักยันต์ นะหน้าทอง หรือสาลิกา ลิ้นทองจะช่วยในเรื่องเมตตามหานิยม ป้องกันภัย เสริมเสน่ห์ เสริมมงคลให้เป็นที่รักใคร่ชื่นชอบของมิตรสหายและ ผู้มาใช้บริการ ทั้งนี้วัตถุประสงค์หลักในการลงยันต์ของหญิงบริการ คือ ความเจริญรุ่งเรืองในการงานและการเงิน นั่นคือการได้ลูกค้าที่ดี จ่ายเงินค่าบริการมากมาย และ/หรือได้ลูกค้าที่รักจริงและเลี้ยงดูส่งเสียให้อยู่สบาย กระทั่ง แต่งงานพาไปอยู่ต่างประเทศด้วย เป็นที่สังเกตว่าความเจริญในหน้าที่การงานในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงความมั่งคั่งใน สายงานและอยู่ในอาชีพนาน แต่หมายถึงการเลิกประกอบอาชีพนี้ โดยได้รับอุปการะจากลูกค้าในลักษณะเป็นราย เดือน (โอนเงินให้ใช้จ่ายในแต่ละเดือน) มีแฟนหรือแต่งงานกับลูกค้า โดยที่ฝ่ายชายเป็นผู้ดูแลค่าใช้จ่ายในชีวิต ทั้งหมด

เมื่อให้คาดคะเนว่ามีเพื่อนหญิงบริการที่ศรัทธาและเข้าร่วมพิธีกรรมทางไสยศาสตร์เป็นร้อยละเท่าใด แม้คนที่ตอบจะบอกว่าตนไม่ได้พึ่งพาไสยศาสตร์แล้วในปัจจุบัน แต่ส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 80 เคยพึ่งพาไสยศาสตร์มาก่อน และกล่าวว่าหญิงบริการมากกว่าร้อยละ 80 พึ่งพาพลังอำนาจจากไสยศาสตร์

“น้องเชื่อพี่ พี่อยู่มานานแล้ว ถ้าน้องไปค้นกระเป๋าของหญิงบริการ น้องจะเจอเครื่องรางของขลังชนิดต่าง ๆ เต็มกระเป๋าเลย ค้นสิบคนก็เจอทั้งสิบคน”

การเลือกสถานที่และเกจิอาจารย์ส่วนมากเป็นไปตามคำแนะนำของเพื่อนในสายอาชีพเดียวกัน หรือบางครั้งก็ขึ้นอยู่กับการรื้อฟื้นของเหล่าคนดัง ดารา นักร้อง นางแบบ หรือยูทูบเบอร์ผู้มาลงคาถาอาคมกับอาจารย์ดังกล่าวแล้วได้รับความสำเร็จดังคำขอ ความสำเร็จของเหล่าคนดังที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ หรือความสำเร็จของเพื่อนในสายอาชีพด้วยกัน มีอิทธิพลสำคัญต่อการตัดสินใจใช้คาถาอาคมและลงมนตราบนร่างกายของหญิงบริการมาก ดังที่หญิงสาวส่วนมากได้ให้สัมภาษณ์ว่าตอนแรกไม่ได้เชื่อในศาสตร์พิธีกรรมเหล่านี้ แต่ไม่ได้ลบหลู่แต่อย่างใด แต่พอเห็นเพื่อนร่วมสายอาชีพด้วยกันประสบความสำเร็จ จากที่ไม่เคยมีลูกค้าสนใจหรือเข้าหา ได้รับเงินค่าตอบแทนไม่มากเพียงขั้นต่ำเท่านั้น เปลี่ยนเป็นมีลูกค้ามากหน้าหลายตาเข้ามาพูดคุยและใช้บริการ ได้รับค่าตอบแทนจากการให้บริการสูงกว่าปกติ และบางครั้งมีลูกค้าส่งเงินมาให้ใช้เป็นรายเดือน หญิงเหล่านั้นก็สนใจที่จะเข้าร่วมพิธีกรรมและเสริมความมงคลให้กับตนเอง โดยสำนักเกจิอาจารย์ที่หญิงสาวเหล่านี้ร่วมทำพิธีกรรมนั้นมีความหลากหลาย อยู่ทั้งในเขตเชียงใหม่ ภาคกลาง กระทั่งภาคอีสาน และส่วนมากมักเป็นพระสงฆ์หรืออาจารย์ผู้ที่เคยบวชมาก่อนและยังคงอยู่ในธรรมะของพระพุทธองค์ หญิงสาวเหล่านี้จะนับถือเกจิอาจารย์เป็นเสมือน “ครู” และทุก ๆ ปีจะไปร่วมไหว้ครู ทำบุญใหญ่ อาบน้ำมนต์ ดุดวง เข้าร่วมพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เพื่อเสริมบุญบารมีกับพระอาจารย์ของตน เมื่อประสบปัญหาในชีวิต หรือติดขัดในหน้าที่การงานหรือชีวิตส่วนตัว หญิงบางคนก็จะเข้าไปปรึกษาพระอาจารย์ทั้งเป็นการส่วนตัวหรือโทรไปปรึกษา พระอาจารย์ก็จะแนะนำให้ประพาดิติ รักษาศีลธรรม พร้อมดุดวง เสริมดวง สืบชะตา และทำพิธีแก้กรรมให้ ซึ่งข้อปฏิบัติเหล่านี้จะแตกต่างออกไปแล้วแต่สายครูบาอาจารย์

หญิงสาวเน้นย้ำว่าผู้ประกอบพิธีกรรมหรือเกจิอาจารย์ที่ตนเข้าร่วมพิธีกรรมต้องเป็นบุคคลในพระพุทธศาสนา มีความประพฤติอยู่ในศีลธรรม และพิธีกรรมต่าง ๆ ต้องมีองค์ประกอบของพุทธศาสนา เช่นสวดบทสวดมนต์ของพุทธขณะทำพิธีกรรม การทำจิตเป็นสมาธิขณะทำ ซึ่งสำหรับพวกเขาแล้วไสยศาสตร์มีหลากหลายประเภท ที่รู้จักเป็นการทั่วไปคือ ไสยศาสตร์สายขาวและสายดำ การเลือกเกจิอาจารย์ผู้ทำพิธีที่เป็นพระหรือผู้ที่อยู่ในศีลในธรรมเป็นเหมือนเครื่องการันตีว่าไสยศาสตร์หรือคาถาอาคมที่รับเข้ามาในชีวิตตั้งอยู่บนฐานของความถูกต้อง และที่สำคัญผู้เป็นเกจิอาจารย์จะไม่เอาเปรียบ หรือทำคุณไสยใส่ผู้ที่ไปเข้าร่วมพิธี เพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีเชื่อ ศรัทธา และทุ่มเททั้งร่างกายและทรัพย์สินให้แก่อาจารย์อย่างมกมาย ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์พบว่ามีหญิงบริการบางส่วนที่ใช้ไสยศาสตร์สายดำเข้ามาช่วยในเรื่องอาชีพและรายได้ แต่ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนกล่าวว่า ตนไม่ได้

เกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์มนต์ดำ เพราะสิ่งเหล่านั้นมักไม่ยั่งยืนและสุดท้ายจะเป็นภัยอันตรายแก่ตนเอง แต่เห็นเพื่อนหญิงบริการที่ทำงานที่จังหวัดอื่นทำ

“ในเชียงใหม่เขาไม่เล่นสายดักกันหรอก โน่นทางพัทยา กรุงเทพฯ เล่นกันเยอะ สายแรง ๆ จากเขมรทั้งนั้น น่ากลัวของพวกนี้ถ้าทำไม่ถูก รักษาไม่ได้ก็เข้าตัว มีให้เห็นเยอะแยะ”

การลงหน้าทองถือเป็นการลงมนตราอาคมที่นิยมมากที่สุดในเหล่าหญิงบริการ โดยจะมีกลุ่มเพื่อนชักชวนกันไปลงทองกับเกจิอาจารย์ชื่อดัง ในการลงทองนั้น แบ่งออกได้เป็นสองแบบด้วยกันคือแบบลงทั้งตัวและแบบลงเฉพาะหน้า พิธีกรรมที่สำคัญคือผู้ที่ลงทองจะจัดหาแผ่นทองไปเอง (บางสถานที่ก็มีแผ่นทองให้เช่าบูชา) หลังจากนั้นก็ถวายแผ่นทองพร้อมดอกไม้ธูปเทียนกับอาจารย์ อาจารย์จะนำแผ่นทองนั้น แปะที่ฝ่ามือและหน้าใช้ไม้ท่อนเล็ก ๆ ยาวประมาณ 12 นิ้วลักษณะคล้ายดินสอ เขียนคาถาลงบนแผ่นทองที่อยู่บนฝ่ามือและหน้า และท่องคาถาบริกรรมเพื่อเสริมดวง เสริมเมตตาวารมี เสริมมงคล การลงหน้าทองสามารถทำได้บ่อย ๆ สองถึงสามเดือนต่อครั้งแล้วแต่ความสะดวกของผู้ลง นอกจากนี้แล้วยังมีการลงทองทั้งตัวซึ่งต้องอาศัยความใกล้ชิดและไว้วางใจระหว่างอาจารย์และผู้เข้าร่วมพิธี ซึ่งรายละเอียดพิธีกรรมในการลงทั้งตัวนี้มักไม่เปิดเผยให้คนอื่นทราบ เมื่อผู้วิจัยถามรายละเอียดว่าการลงทองทั้งตัวมีกระบวนการอย่างไร ส่วนใหญ่มักตอบว่าไม่เคยทำ และเพื่อนที่ทำก็ไม่ได้บอกรายละเอียดว่าทำอย่างไร แต่ผู้ให้สัมภาษณ์มองว่าน่าจะมีวิธีการทางร่างกายในระดับหนึ่ง

การลงน้ำมันพรายก็มีลักษณะเช่นเดียวกันกับการลงทอง โดยอาจารย์จะนำทองคำมา และให้ผู้ลงน้ำมันพรายมาท่องตาม เอาไม้จุ่มน้ำมันแล้วเขียนมนตราลงที่ฝ่ามือและหน้าของผู้ลง ในระหว่างที่เขียนอาจารย์ก็จะสวดมนต์ตลอดเวลาและให้ผู้ลงน้ำมันตั้งตนอยู่ในสมาธิ น้ำมันที่ใช้ลงเป็นน้ำมันที่สกัดมาจากवानที่หายากชนิดต่าง ๆ รวมถึงแมลงมงคลบางชนิดตามแนวคิดนิยมของแต่ละภาค หรือของแต่ละสายครูบาอาจารย์ เช่นภาคเหนือมีน้ำมันไก่แดงและแมงกู่ เมื่อสกัดได้แล้ว ก็จะมีการสวดปลุกเสกลงคาถาอาคมในน้ำมันนั้น โดยกลุ่มพระเกจิอาจารย์ชื่อดังที่เป็นครูบาอาจารย์ หรืออาจารย์ที่เป็นลูกศิษย์ลูกหาของอาจารย์ท่านนั้น

การสักยันต์ ถือเป็นอีกพิธีกรรมที่เป็นที่นิยมเป็นอย่างสูงในหมู่หญิงบริการ นอกจากเมตตามหานิยมและการป้องกันภัยอันตรายทั้งจากผู้คนและสิ่งที่ไม่เห็นแล้ว หญิงบริการบางคนมองว่าการสักยันต์อาคมเป็นศิลปะและการสร้างความงามบนร่างอีกอย่างหนึ่ง โดยยันต์ที่เป็นที่นิยมอันดับต้น ๆ คือยันต์ 5 ยอด ที่มักจะสักบนไหล่ซ้าย และยันต์ 9 ยอด ที่จะสักไว้กลางแผ่นหลังช่วงบนจากท้ายทอยลงมา น่องใหม่ในวงการสักยันต์มหาเสน่ห์จะเริ่มจากยันต์ 5 แฉก แต่ละแฉกจะมีความหมายและมีหน้าที่เสริมดวงเสริมบารมีแตกต่างกัน และแต่ละสำนักก็จะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไป เช่น ในศาสตร์ล้านนา ในสายของอาจารย์หนาน (นามสมมุติ) ยันต์แฉกที่หนึ่งเน้นเรื่องเมตตามหานิยม แฉกที่สองเน้นเรื่องโชคกลาง แฉกที่สามหมายถึงความสำเร็จ แฉกที่สี่เป็นเรื่องสะเดาะเคราะห์และดวงชะตารายบุคคล และแฉกที่ห้าเน้นเรื่องมหาเสน่ห์

การบูชาของคลังเพื่อมหาเสน่ห์และโกลาหล เป็นอีกหนึ่งพิธีกรรมที่หญิงบริการนิยมปฏิบัติ โดย สามารถทำได้ง่าย ๆ บางครั้งบูชาผ่านเกจิอาจารย์ผู้ทำพิธีโดยตรง บางครั้งผ่านตัวแทนทางออนไลน์ ตามเพจต่าง ๆ ของคลังที่เป็นที่นิยมมักทำให้อยู่ในรูปแบบหรือผลิตภัณฑ์ที่พกพาสะดวก เช่น ผ้ายันต์ ตะกรุด จั๊นขนาดเล็ก สีส้มลงมนตรา หรือน้ำมันพรายในขวดขนาดเล็ก อินคูล์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สามารถพกติดตัว ใส่ไว้ในกระเป๋าเสื้อต่าง ๆ หรือกระเป๋าทำงาน เมื่อเริ่มทำงานในแต่ละวัน หญิงสาวที่ศรัทธาจะระลึกถึงครูบาอาจารย์และพลังศักดิ์สิทธิ์ บางคนจะทาน้ำมันบนเสื้อผ้าหรือเนื้อตัว ขอพรจากของคลังเหล่านั้นให้การทำงานในแต่ละวันราบรื่นปลอดภัยและมีรายได้เข้ามามากมาย ดังที่คุณเอ (นามสมมุติ) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“ก่อนก้าวเข้าที่ทำงานทุกครั้ง จะนำดอกไม้และเครื่องสักการะอย่างง่ายไหว้เจ้าที่และนางกวัก เพื่อนบางคนมีน้ำมันมหาเสน่ห์ ก็จะไปหาที่เนื้อตัวหรือเสื้อผ้าก่อนเข้างาน ส่วนตัวนั้นไม่มีอะไรมา ระลึกถึงพระอาจารย์ ไหว้เจ้าที่ นางกวัก สวดมนต์คาถาเรียกเงินเท่านั้น เราเชื่อว่าหากทำเช่นนี้จะให้เราเองได้ลูกค้าดี และได้เงินเยอะ.....วันไหนที่ไม่ได้ทำเช่นนี้รู้สึกไม่มั่นใจมาก ๆ เหมือนขาดอะไรบางอย่างไป”

สิ่งสำคัญของการปฏิบัติในแนวทางไสยศาสตร์เพื่อให้เกิดมรรคผลตามที่ต้องการ คือ ศรัทธา หญิงบริการเชื่อว่าความศรัทธาในตัวอาจารย์และของคลังต่าง ๆ เป็นสิ่งสำคัญมาก หากไม่มีศรัทธา หรือไม่เชื่อในวิถีนี้ ความคลังของคาถาอาคมที่ลงไว้ที่ร่างกายหรือพกติดตัวจะไม่มีประสิทธิผล หญิงบริการส่วนใหญ่จะไม่เชื่อในตอนแรก แต่ไปเพราะเพื่อนชวนไปดู เมื่อเห็นด้วยตนเองว่าพิธีกรรมดังกล่าวไม่ได้น่ากลัวใด ๆ หญิงสาวเริ่มเชื่อมั่นและศรัทธาในพิธีกรรมและอาจารย์มากขึ้น โดยเฉพาะเมื่ออาจารย์ร้ายมนต์ในขณะทำพิธี มันทำให้รู้สึกเข้าถึงความศักดิ์สิทธิ์นั้นเป็นอย่างมากสุดท้ายตัดสินใจเข้าร่วมพิธีกรรมด้วยแม้ว่าไม่ได้ตั้งใจจะมาเพื่อเข้าทำพิธีก็ตาม เมื่อได้เข้าพิธีแล้วหญิงสาวเกิดความมั่นใจมากขึ้นและหากชีวิตของตนดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการงานและการเงิน หญิงสาวเหล่านี้ก็จะกลับไปหาอาจารย์เพื่อทำพิธีอีก หากความโชคดีนี้ยังมีอยู่เรื่อย ๆ ไม่ขาดสาย ยิ่งทำให้หญิงสาวเหล่านี้เชื่อและศรัทธาในพลังอำนาจไสยศาสตร์มากขึ้น ยิ่งได้ ยิ่งประสบผลสำเร็จก็ยิ่งเชื่อและศรัทธา ความสมหวังที่เชื่อว่าจะได้รับการช่วยเหลือจากพลังอำนาจไสยศาสตร์ทำให้หญิงสาวผูกพันตัวเองไว้กับอาจารย์ท่านนั้น ๆ เข้าร่วมพิธีเป็นประจำและสนับสนุนอาจารย์ในด้านต่าง ๆ อย่างเต็มที่ ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้บอกไว้ว่า

“พี่กับเพื่อนอีก 4 คนไปลงนะกับพระอาจารย์ท่านหนึ่ง หลังจากลงมาแล้วได้ไม่ถึงสัปดาห์ เพื่อนของพี่ทั้ง 4 คนมีฝรั่งดูแลส่งเงินให้ใช้ หนึ่งในนั้นโชคดีกว่าใคร เพราะฝรั่งแต่งงานด้วยเลย ตอนนี้ย้ายไปอยู่ต่างประเทศแล้ว ส่วนพี่ยังไม่มีอะไรเป็นขึ้นเป็นอัน ยังหาอยู่ เพราะตอนที่ไปทำ พี่ไม่เชื่อในอาจารย์หรือการมูบมนี่ แต่ไปเพราะอยากรอง ส่วนเพื่อนพี่เขาไปทำบ่อยแล้ว เขาเชื่อและศรัทธามาก ๆ เขาจึงได้เขาไปหาอาจารย์ตลอด มีอะไรก็ให้อาจารย์ช่วย พอเขาได้เงินมาเยอะ ๆ เขาก็จะกลับไปไหว้อาจารย์”

ความคงอยู่ของมนตราและพลังอำนาจจากการลงของขลังในร่างกายขึ้นอยู่กับปฏิบัติตามกฎที่ให้ไว้ โดยอาจารย์ เช่นผู้ที่ลงหน้าทอง หรือสักยันต์จะมีข้อห้าม เช่น ห้ามกินอาหารจากงานศพ ห้ามถ่มน้ำลาย ห้ามกินพืชหรือสัตว์ที่สิ้นไหล เป็นต้น ทั้งนี้ข้อห้ามเหล่านี้แตกต่างตามสายครูบาอาจารย์ หรือบูชาผู้วิจัยได้ทำการพูดคุยกับเกจิอาจารย์ ผู้ประกอบพิธีกรรมท้องถิ่นและไสยศาสตร์ในรูปแบบต่าง ๆ สืบสานด้วยกัน ทั้งที่เป็น พระสงฆ์และฆราวาส ท่านเหล่านั้นเห็นตรงกันว่าในโลกที่เงินตรามีค่าและคุณค่าอย่างมากมายต่อชีวิตคน ไสยศาสตร์เพื่อสิ่งเหล่านี้เป็นเสมือนสิ่งจำเป็นอันดับแรก ๆ แม้ว่าในพิธีกรรมเช่นนี้เบื้องหน้าจะเป็นไสยศาสตร์ แต่แนวปฏิบัติของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่อาจารย์ทุกท่านแนะนำให้ทุกคนที่เข้าพิธีกรรมถือไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะสุดท้ายแล้วพลังพุทธคุณถือเป็นพลังสูงสุดและพลังนี้จะคุ้มครองกับผู้ที่ปฏิบัติดีเท่านั้น พระ ณ วัดแห่งหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า

“หากวัดไม่นำเทพฮินดูและไสยศาสตร์เข้ามาในวัด ก็คงไม่มีคนเข้าวัดมากมายเช่นนี้ ไสยศาสตร์เป็นเหมือนเครื่องมือชักจูงให้คนเข้าวัด หลังจากนั้นก็เป็นหน้าที่ของวัด (พระ) ที่ต้องเสริมไสยศาสตร์ด้วยคำสอนของพุทธองค์ มันเป็นกุศโลบายให้คนสมัยใหม่เข้าวัดมากขึ้น”

เช่นเดียวกันกับอาจารย์ด้านมนต์ล้านนาได้กล่าวไว้ว่า ท่านมีลูกศิษย์จากหลากหลายศาสนา มาจากต่างประเทศ เขาเหล่านั้นไม่รู้จักรัศมี เวลาเข้ามาทำพิธีท่านก็สอดแทรกหลักธรรมของพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตถือเป็นการเผยแพร่พุทธธรรมทางอ้อม

บทบาทของศาสนา (ผี) ในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตของหญิงบริการ

จะเห็นได้ว่า หญิงบริการเข้าร่วมพิธีกรรมทางไสยศาสตร์และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาอยู่เป็นประจำ มีการเผยแพร่สิ่งที่ตนศรัทธาและอาจารย์ที่ตนนับถือให้กับเพื่อนร่วมสายอาชีพด้วยกัน ซึ่งแนวความเชื่อและปฏิบัติทางศาสนาของหญิงบริการที่ศึกษานี้นำไปสู่ข้อเสนอว่า ศาสนา พิธีกรรมและเรื่องทางจิตวิญญาณยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวชีวิตและจิตใจของหญิงสาวเหล่านี้อยู่ แม้ว่าในบางครั้งกฎและศีลธรรมในศาสนาเป็นเครื่องมือในการตัดสินความดีงามและเบียดขับคนเหล่านั้นออกจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาและพื้นที่ทางสังคม

หญิงบริการที่ศึกษาเข้าใจและยอมรับว่าอาชีพที่ตนเลือกนั้นไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม กระทั่งคนในครอบครัวเอง หญิงบางคนก็เพิ่งเข้ามาทำอาชีพนี้ได้ไม่นานยังยอมรับกับสิ่งที่ตนเป็นไม่ได้ เมื่อนึกถึงตนเองและอาชีพของตนก็รู้สึกเสียใจเป็นอย่างมาก ดังที่หญิงท่านหนึ่งได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“พี่ก็คิดไม่ถึงว่าตนเองจะมาทางนี้ได้ บางทีพี่ก็นั่งร้องไห้ รู้สึกสิ้นหวังกับชะตาชีวิตตนเอง แต่จะทำอย่างไรได้ ถ้าไม่ทำลูก ๆ พี่ก็คงอดตาย มันคงเป็นกรรมของพี่”

นอกจากหญิงบริการจะรู้สึกว่าหากผู้คนรู้ว่าตนประกอบอาชีพนี้ผู้คนจะรังเกียจและไม่ยอมรับ ผู้หญิงบางคนก็เล่าประสบการณ์ที่เธอและเพื่อนที่ทำงานด้วยกัน ถูกพระในวัดแห่งหนึ่งปฏิเสธ โดยไม่อนุญาตให้หญิงบริการ

การเข้าไปในวัดและทำบุญด้วยเงินที่มาจากการทำผิดศีลธรรม ทั้งนี้หญิงบริการกล่าวว่า การถูกกีดกันขับไล่ออกจากวัดเป็นเรื่องระดับบุคคล นั่นคือมีพระและวัดบางจำนวนที่รังเกียจหญิงบริการ ทั้งนี้วัดและพระส่วนใหญ่ยังต้อนรับและยอมรับทุกคนไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะประกอบอาชีพใด หญิงจำนวนหนึ่งกล่าวว่าการค้าขายบริการทางเพศไม่ใช่เรื่องผิดศีลธรรมใด ๆ หากทุกอย่างทำด้วยความสมัครใจ “เมื่อเรายินดีที่จะขายหรือให้บริการ ส่วนผู้บริโภคยินดีที่จะซื้อ มันก็ไม่ใช่เรื่องที่ผิดศีลธรรม นอกจากนั้นแล้วก็ได้ผิดศีลข้อ 3 ในเรื่องกามารมณ์ เพราะพวกเขาไม่ได้เอา หรือแย่งสามีหรือผู้ชายของใครมาครอบครองเป็นของตนเอง ไม่ได้สร้างความสัมพันธ์หรือผูกพันใด ๆ กับชายเหล่านั้น เสร็จกิจก็จบทางใครทางมัน” โดยหญิงท่านนั้นกล่าวว่าได้รับแนวคิดดังกล่าวได้จากคำสอนของพระชื่อดังของไทย แม้ว่าอาชีพหญิงบริการจะถูกมองว่าขัดแย้งกับคำสอนของพระพุทธองค์โดยเฉพาะในเรื่องกามารมณ์ แต่หญิงบริการมองว่าพุทธศาสนาและอาชีพนี้ไม่ใช่คู่ขัดแย้งกันเสมอไป แต่เป็นสิ่งที่คำจูนกัน เช่น ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ก็ได้รับการทำบุญบริจาคจากหญิงคณิกาอย่างต่อเนื่อง และในสังคมไทยเองก็มีวัดวาอารามที่สร้างขึ้นจากรายได้จากการขายบริการทางเพศ

หญิงบริการมองว่าด้วยเหตุปัจจัยหลาย ๆ อย่างในชีวิต ทั้งความจำเป็นด้านการเงินและครอบครัว และ “กรรม” ทำให้ตนต้องอยู่ในอาชีพนี้ และเมื่อได้เลือกเข้ามาอยู่ในอาชีพนี้แล้วก็ต้องทำให้ดีที่สุด ซึ่งจะเห็นได้ว่าความเชื่อ พิธีกรรมและการปฏิบัติทางศาสนาที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ต่างก็สอดคล้องกับบริบทของชีวิตในสังคมสมัยใหม่ของหญิงบริการ โดยการปฏิบัติตามศาสนาหลักนั้นเป็นไปเพื่อความสุขในโลกหน้า ดังที่หญิงบริการได้กล่าวว่า “ทำบุญไปเรื่อย ๆ ตามโอกาส เพื่อว่าชาติหน้าจะได้เกิดมามีชีวิตที่ดีขึ้น” สำหรับหญิงบริการโลกหน้าเป็นโลกที่คลุมเครือ ไม่แน่นอน กระทั่งอาจไม่มีอยู่จริง (แต่ก็ทำบุญเผื่อไว้ หากมีอยู่จริงจะได้ใช้บุญนั้น) หญิงสาวจึงไม่ได้ทุ่มเททั้งกายและใจให้กับวิถีนี้มากนัก ตรงกันข้ามกับให้ความเชื่อและแนวปฏิบัติแบบพุทธไสยศาสตร์ หรือไสยศาสตร์แบบขาวซึ่งมีศีลธรรมคำสอนและแนวทางของศาสนาพุทธกำกับ การใช้พุทธไสยศาสตร์เข้ามาช่วยในการประกอบอาชีพขายบริการ เพื่อความร่ำรวย โชค ลาภ และความสุขสบายในโลกนี้เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความเป็นไปในโลกสมัยใหม่และบริบทของสังคมในเมืองที่มีความไม่แน่นอน เปลี่ยนแปลง และเน้นเรื่องวัตถุ การได้ครอบครองสิ่งที่ต้องการง่าย ๆ เร็ว ๆ โดยไม่ต้องใช้ความพยายามมากและไม่ต้องรอนานเป็นความปรารถนาของผู้คนจำนวนมาก ดังที่เราสามารถพบเห็นได้ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งวัดพุทธ หรือเทวาลัยเทพอินทรี เป็นต้น โดยคำแนะนำในการขอ(พร)จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่นั้นจะเน้นเรื่องความชัดเจนของสิ่งที่อยากได้และกรอบเวลาที่ชัดเจน เช่น ขอให้ได้เงินก้อนใหญ่ภายใน 15 วันหลังจากนี้ เป็นต้น หญิงบริการมากกว่าร้อยละ 80 (n=25) ใช้ไสยศาสตร์สายขาวในการสร้างความมั่นใจในตนเอง ความก้าวหน้าในการทำงาน ความปลอดภัยในชีวิตและความมั่นคงทางการเงินให้ตัวเอง พลังแห่งเมตตามหานิยม ที่ได้จากการเข้าพิธีสักยันต์ ลงนะหน้าทอง สาลิการล้นทอง หรือลงน้ำมัน เป็นเหมือนเครื่องมือในการเรียกความรัก ความเมตตา และทรัพย์จากผู้พบเห็น เมื่อผู้มาใช้บริการเห็นหญิงสาวแล้วก็จะเกิดความเมตตา ซึ่งนำมาซึ่งการให้ค่าตอบแทนที่สูงขึ้น กระทั่งการสนับสนุนทางการเงินในระยะยาว

นอกจากเรื่องเมตตามหานิยมแล้ว พลังความแคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่าง ๆ ก็เป็นสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพบริการทางเพศ ดังนั้นการลงมนต์ตราหรือบูชาของขลังมาไว้กับตนนอกจากมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเมตตามหานิยมแล้ว ก็จะเน้นเรื่องความแคล้วคลาดป้องกันภัยอันตรายจากผู้คนและสิ่งที่ไม่เห็น โดยหญิงสาวได้กล่าวไว้ว่าการมีเครื่องรางของขลัง หรือการลงมนต์ตราไว้ในร่างกายช่วยให้พวกเขาแคล้วคลาดจากลูกค้ายาไม่ดี ดังที่คุณดีกับคุณเจ (นามสมมุติ) ได้เล่าประสบการณ์ส่วนตัวว่า มีลูกค้ายาพูดคุยด้วยและตกลงว่าจะซื้อบริการ ตนรู้สึกเหมือนมีอะไรบางอย่างบอกให้ไม่รับงานนี้ จึงตัดสินใจไม่รับและให้เพื่อนไปแทน ปรากฏว่าเพื่อนที่ไปแทนโดนลูกค้ายาหนีหลอกและขู่ให้มีเพศสัมพันธ์กับเพื่อนของเขาอีกหลายคนและไม่จ่ายเงินค่าบริการ คุณเจและหญิงบริการที่ให้สัมภาษณ์เชื่อว่าเป็นเพราะของขลังที่พวกเขามีจึงทำให้พวกเขาแคล้วคลาดจากอันตรายเหล่านี้ ซึ่งสำหรับพวกเขาการกระทำของลูกค้ายาเยี่ยงนั้นเทียบเท่ากับการถูกรุมข่มขืนและปล้นเงิน

อันตรายหรือความไม่ปลอดภัยที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพนี้ที่เห็นได้ชัดคือการถูกรุมเพศโดยกลุ่มผู้ชายจำนวนมากและใช้ความรุนแรงในการทำกิจกรรมโดยไม่ได้มีการยินยอมหรือพูดคุยกันมาก่อน การทำร้ายร่างกาย การไม่จ่ายค่าบริการตามที่ตกลงไว้หรือไม่จ่ายเลย การถูกปล้นเงินจากลูกค้ายา การถูกมอมยา เป็นต้น หญิงบริการให้สัมภาษณ์ว่า แม้ว่าจะก่อนออกไปกับลูกค้ายาพวกเขาจะมีการพูดคุยทำความรู้จักกันก่อน เมื่อวางใจว่าลูกค้ายาจะไปด้วยเชื่อถือได้จึงจะออกไปกับลูกค้ายา ก็ไม่ได้หมายความว่า “เซ่นส์” หรือประสบการณ์และการตัดสินใจที่มีจะถูกเสมอไป บางครั้งก็เจอลูกค้ายาที่เป็นคนไม่ดี ทำร้ายร่างกายและโกงเงิน ดังนั้นการใช้เครื่องรางของขลังจึงเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือที่ช่วยเพิ่มความปลอดภัยในการทำงาน “อย่างน้อยก็เหมือนมีอะไรบางอย่างมาบอกเราว่าเราไม่ควรไปกับชายผู้นั้น”

การต่อชะตาและผูกดวงก็เป็นอีกหนึ่งพิธีกรรมที่หญิงบริการนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ในการลงมนต์ราบนร่างกายจะรวมมนต์เพื่อการต่ออายุ สืบชะตาและปิดเป่าเคราะห์อยู่ด้วย บางครั้งหากรู้สึกว่ตนเองดวงไม่ดี หญิงบริการก็จะให้อาจารย์ที่ตนนับถือ ดูดวงและทำพิธีเสริมดวงให้ หรือแม้ว่าจะดวงดีอยู่แล้วก็จะมีเสริมดวงให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อโชคลาภจะได้หลังไหลเข้ามาในชีวิตอย่างไม่ขาดสาย ที่สำคัญอาจารย์ทุกสำนักที่หญิงบริการไปใช้บริการจะแนะนำว่า มนต์ตราและความศักดิ์ที่อาจารย์ลงให้จะเกิดผลดีและสามารถดำรงอยู่ได้นาน ก็ต่อเมื่อผู้ลงมนตราปฏิบัติดีตามหลักพระพุทธศาสนา นั่นคือการถือศีลและหมั่นทำบุญให้ทานอยู่เป็นประจำ นั่นคือจริยธรรมตามหลักของพุทธเป็นสิ่งที่นำมาสอดแทรกเพื่อเสริมให้พลังของไสยศาสตร์มีประสิทธิผลตามที่ต้องการ และดำรงอยู่ในตัวผู้ปฏิบัติยาวนานมากขึ้น

จะเห็นได้ว่าหญิงบริการมีการนำความเชื่อและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนาและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก และมีความเชื่อและศรัทธาว่าสิ่งเหล่านี้นอกจากจะทำให้การประกอบอาชีพของตนเจริญรุ่งเรืองแล้ว ยังใช้เพื่อเป็นการป้องกันภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นต่อตนเองและทรัพย์สินของตน แม้ว่าวิถีเช่นนี้จะถูกมองว่าเป็นการนำความศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา หรือจิตวิญญาณมาสนับสนุนความมั่งคั่งทางวัตถุและโลกนี้

(this worldly matter) แต่สำหรับหญิงบริการแล้วความเป็นอยู่ รายได้ และชีวิตในโลกนี้เป็นเรื่องแน่นอน ชัดเจน และเป็นชีวิตที่ต้องทำให้ดีที่สุด

การปะทะสังสรรค์กันของวัฒนธรรมทางศาสนาระแสหลักและศาสนาระแสรองผ่านหญิงบริการ

การปฏิรูปพุทธศาสนาในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญของพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยเน้นการพัฒนาและฟื้นฟูพุทธศาสนาให้เป็นพุทธสมัยใหม่ (Buddhist Modernism)⁹ เน้นความเป็นวิทยาศาสตร์ เหตุผล มีระบบระเบียบ และแยกกิจกรรมของสงฆ์และฆราวาสออกจากกันอย่างชัดเจน จากความหลากหลายในสายครูบาอาจารย์และแนวทางปฏิบัติ มีการรวบรวมให้เหลือเพียงสองนิกายหลักนั่นคือ ธรรมยุติกนิกาย และมหานิกาย มีความเข้มงวดด้านแนวทางปฏิบัติของสงฆ์และแยกกิจการของสงฆ์และฆราวาสออกจากกันอย่างชัดเจน ให้ความสำคัญกับพุทธศาสนาตามพุทธบัญญัติ และสนับสนุนการศึกษาพระสูตรตันตปิฎก และพระวินัยปิฎก ส่งผลให้เกิดพระนักวิชาการเพิ่มขึ้น (Winichakul, 1995) นอกจากนี้แล้วการปฏิรูปและฟื้นฟูพุทธศาสนาในช่วงนี้ได้แบ่งศาสนาพุทธกับพิธีกรรมท้องถิ่นและไสยศาสตร์ออกอย่างชัดเจน และมองว่าไสยศาสตร์และพิธีกรรมทั้งหลายไม่ใช่องค์ประกอบในศาสนาพุทธ คือความมกมาย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ และเชื่อถือไม่ได้ แนวคิดนี้ได้สืบทอดมาถึงปัจจุบันและได้กำหนดเป็นข้อห้ามปฏิบัติของสงฆ์¹⁰ โดยตามหลักแล้วพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์จะต้องอาบัติและลาสิกขาออกไปเป็นฆราวาส¹¹ อย่างไรก็ตาม ในสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ไสยศาสตร์และความเชื่อโบราณยังถือปฏิบัติอย่างแพร่หลายและบางพิธีกรรมมีพระสงฆ์เป็นผู้ทำพิธีกรรมหลัก ไม่ว่าจะเป็นการปลุกเสกของคลังในรูปแบบที่หลากหลาย การทำนายผูกดวงสืบชะตา กระทั่งการลงน้ำมัน สักยันต์ และหน้าทอง เป็นต้น ผู้นับถือ ดังที่หญิงบริการในกรณีศึกษานี้ได้แสดงให้เห็นว่า ไสยศาสตร์ที่น่าเชื่อถือคือไสยศาสตร์ที่มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาบรรจุอยู่ในนั้น และมีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมหลัก

ในขณะที่พุทธศาสนาไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ ในฐานะเป็นวัฒนธรรมหรือศาสนาระแสหลักได้พยายามให้คนไทยละทิ้งแนวความเชื่อและปฏิบัติแบบไสยศาสตร์ และหันมาให้ความสำคัญ ศรัทธา และปฏิบัติตามแนวทางของพุทธศาสนาที่แท้จริง โดยให้เหตุผลว่าไสยศาสตร์เหล่านั้นไม่ใช่แก่นของพุทธศาสนา เป็นอวิชชา ทำให้ผู้คนมกมาย และทำให้พุทธศาสนาเสื่อมเสีย (Winichakul, 1995) ทั้งนี้การเผยแพร่แนวคิดพุทธสมัยใหม่ที่เป็นวิทยาศาสตร์นี้ มีรูปแบบจากบนลงล่าง โดยมีชนชั้นนำ (Royal Elites) และชุมชนสงฆ์เป็นตัวแทนใน

⁹ David L. McMahan ได้อธิบาย Buddhist Modernism ไว้ว่าเป็นการตีความพุทธศาสนาใหม่ให้มีความเป็นวิทยาศาสตร์และเหตุผล เน้นการนั่งสมาธิ และปฏิเสธเรื่องเหนือธรรมชาติและไสยศาสตร์ (McMahan, 2008, 2012).

¹⁰ ดูเพิ่มเติมใน ประกาศของมหาเถรสมาคม เรื่องห้ามภิกษุ สามเณร เรียกเงินค่าเวทมนตร์ และห้ามทดลองของคลัง พ.ศ.2495

¹¹ ดูเพิ่มเติมใน ประกาศห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอเสน่ห์ยาแฝด อาถรรพ์ ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า พ.ศ. 2476 ถ้าภิกษุรูปใดประพฤติล่วงละเมิด ให้ลงโทษสึกเสีย

การเผยแพร่ และมีชนชั้นกลางตอบรับแนวคิดเช่นนี้ โดยจะเห็นได้จากความแพร่หลายของศูนย์ปฏิบัติธรรมและสมาธิวิปัสสนาที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และผู้เข้าไปปฏิบัติมักเป็นชนชั้นกลางจากเมือง (Cook, 2010; Schedneck, 2014) แนวคิดและแนวปฏิบัติของศาสนาพุทธกระแสหลักแม้ว่าจะได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากชนชั้นกลางที่อาศัยอยู่ในเมือง แต่ยังไม่สามารถเข้าถึงชนชั้นรากหญ้าในชนบทได้อย่างทั่วถึง แม้ว่าชาวชนบทจะตระหนักถึงหลักการของพุทธกระแสหลักที่เผยแพร่โดยพระสงฆ์ในชุมชน แต่เขาเหล่านั้นไม่ได้ละทิ้งความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาท้องถิ่นและไสยศาสตร์ หากมีการนำการปฏิบัติของศาสนากระแสหลักและศาสนาท้องถิ่นหรือศาสนากระแสรองอยู่ในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ

การย้ายจากชุมชนชนบทเข้ามาอาศัยอยู่ในสังคมเมืองของหญิงบริการต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติความสัมพันธ์ต่อผู้คนรอบข้างโดยเฉพาะความสัมพันธ์กับคู่ครอง การใช้ชีวิตในสังคมเมืองร่วมกับคนแปลกหน้า และความบีบคั้นด้านการเงิน ความไม่แน่นอนเหล่านี้ พร้อมกับความต้องการที่จะสร้างชีวิตของตนและครอบครัวให้ดีขึ้น เป็นแรงผลักดันให้หญิงสาวดิ้นรน ผันตนเข้าสู่อาชีพหญิงบริการ มีศรัทธาในศาสนาผีและใช้เครื่องรางของขลังเป็นตัวเสริมความมั่นใจและเสริมเสน่ห์ให้ตนเอง ทั้งนี้การนำแนวปฏิบัติของศาสนาท้องถิ่นมาใช้ในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะในชนบทที่ย้ายเข้ามาขุดทองในสังคมเมืองไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มหญิงบริการเท่านั้น แต่ในกลุ่มอื่น ๆ ด้วย แต่มีการใช้ในปริมาณและคุณภาพที่น้อยกว่าในกลุ่มหญิงบริการ เช่นผู้ทำงานรับจ้างทั่วไป หรือกลุ่มชนชั้นกลางระดับล่าง (เพิ่มเติม Morris, 2000; Taylor, 2021)

ความศรัทธาและการถือปฏิบัติศาสนาผีอย่างเคร่งครัด จริงจัง และสม่ำเสมอ ที่ได้เสนอผ่านหญิงบริการในการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นถึงความคลุมเครือและสับสนไหลของพรมแดนความเชื่อของคน ถึงแม้จะมีความพยายามแบ่งแยกและนิยามว่าความเชื่อและการปฏิบัติเช่นใดเป็นกระแสหลักหรือกระแสรองของผู้มีอำนาจ แต่ในระดับปฏิบัติการความหมายของวัฒนธรรมกระแสหลักกลับถูกท้าทายและถูกทำให้เป็นรองและได้รับบทบาท ตรงกันข้ามศาสนาผีในฐานะตัวรองกลับมีอำนาจ ครอบครองพื้นที่ชีวิตและศรัทธาของผู้คนมากกว่าทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ และเราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า สังคมในรูปแบบสมัยใหม่ (modernity) และทุนนิยม (capitalism) เป็นเหมือนลมที่โหมกระพือให้ความนิยมในศาสนาผีมีมากขึ้นและแผ่ไปในทุกแวดวงอย่างรวดเร็ว (Morris, 2000; Kidpromma, 2022) ความไม่แน่นอน ความกลัว และสังคมปัจเจกนิยมที่มาพร้อมกับความสมัยใหม่และทุนนิยมทำให้ผู้คนแสวงหาความแน่นอนในโลกนี้ผ่านการปฏิบัติทางศาสนาและความเชื่อที่ผสมผสาน หลากหลาย รวมเอาทั้งความเป็นหลักและความเป็นรองเข้าไว้ด้วยกัน ดังที่ Taylor ได้เคยเสนอไว้ว่าในสังคมยุคใหม่ (หลังสมัยใหม่) ความเชื่อและการปฏิบัติของคนไทยในเมืองใหญ่มักมีลักษณะ “religious assemblage” นั่นคือการนำความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมนารวมกัน เพื่อความรอดพ้นทางโลกและทางธรรม (Taylor, 2021)

ทั้งนี้ การเผยแพร่ของไสยศาสตร์หรือศาสนากระแสรองที่พบในการศึกษานี้เป็นไปในทิศทางจากล่างขึ้นบน ซึ่งนักวิชาการที่ศึกษาในเรื่องความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทั้งสองกระแสนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักต่ออิทธิพลของศาสนากระแสรองที่เคลื่อนจากล่างขึ้นบน กระทั่งมองว่าเป็นกระแสที่ไม่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตผู้คนชนชั้นสูง ดังที่เราจะเห็นได้จากกระบวนการทำให้เป็นชนชั้นสูง (พราหมณ์) ที่มองถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมกระแสหลักแต่เพิกเฉยอิทธิพลของวัฒนธรรมกระแสรองที่อาจส่งผลต่อผู้คนระดับบน ทั้งทางตรงและทางอ้อม การวิจัยเรื่องศาสนศรัทธาของหญิงบริการนี้ จึงเป็นอีกตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของวัฒนธรรมกระแสรองที่มีต่อชนชั้นที่สูงขึ้นไป ทั้งนี้สังคมสมัยใหม่ การพัฒนาเทคโนโลยี และสื่อออนไลน์ ทำให้การแพร่ขยายของวัฒนธรรมกระแสรองนี้เป็นไปอย่างรวดเร็วและแผ่ขยายไปในวงกว้าง ทั้งผู้คนในระดับเดียวกัน ระดับล่างกว่า และระดับที่สูงขึ้นไป ดังที่เราจะเห็นได้จากในกลุ่มหญิงบริการ ที่สามารถเผยแพร่แนวปฏิบัติทางศาสนาของตนสู่เพื่อนร่วมงานที่มาจากศาสนาเดียวกัน ต่างศาสนา กระทั่งต่างสาขาอาชีพ สิ่งสำคัญคือการแพร่หลายของศาสนากระแสรองหรือไสยศาสตร์นี้ไม่ได้เป็นไปในแนวทางที่หักล้างหรือเบียดขับศาสนากระแสหลักให้ด้อยค่า หรือพยายามกำจัดให้หมดไป แต่ใช้ศาสนากระแสหลักเป็นเครื่องการันตีความน่าเชื่อถือ และสร้างความไว้วางใจให้แก่ผู้ใช้ไสยศาสตร์ ดังที่หญิงบริการมักนิยมไปเข้าร่วมพิธีไสยศาสตร์กับผู้ประกอบพิธีที่เป็นพระมากกว่าฆราวาส ถึงแม้ว่าพระผู้ใช้และประกอบพิธีไสยศาสตร์จะถูกตัดสินจากพุทธกระแสหลักว่าทำผิดกฎของสงฆ์และสมควรปลดอาบัติก็ตาม

สรุป

แม้ว่าหญิงบริการจะถูกเบียดขับออกมาจากปริณิชนาทิศทางศาสนาแต่เขาเหล่านั้นไม่เคยหมดความศรัทธาในศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนากระแสหลักและกระแสรอง และมีการนำความเชื่อและแนวปฏิบัติของศาสนาทั้งสองไปส่งเสริมการประกอบอาชีพของตนให้เจริญรุ่งเรืองและมั่นคง ศาสนาผีหรือไสยศาสตร์ที่หญิงบริการเลือกนับถือมีองค์ประกอบของศาสนาหลัก นั่นคือพระพุทธศาสนา เป็นองค์ประกอบที่มาช่วยเสริมให้แนวปฏิบัติแบบท้องถิ่นและไสยศาสตร์มีความน่าเชื่อถือและอยู่ในกรอบของศีลธรรมแบบพุทธ และความสัมพันธ์ของทั้งสองแนวปฏิบัตินี้เป็นไปในแนวเกื้อกูลกัน นั่นคือพุทธศาสนาทำให้ไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือ และไสยศาสตร์เป็นเครื่องนำพาพุทธธรรมสู่ชีวิตผู้คน กล่าวได้ว่าในบริบทสังคมสมัยใหม่ พุทธศาสนาที่ไม่มีไสยศาสตร์ไม่ดึงดูด ไม่น่าเข้าหา และไสยศาสตร์ที่ไม่มีพุทธธรรมก็ไม่น่าปฏิบัติ ความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกระแสหลักและกระแสรองดังที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวและเปราะบางของพรมแดนระหว่างวัฒนธรรมทั้งสองกระแส

เอกสารอ้างอิง

- Cook, J. (2010). *Meditation in modern Buddhism: Renunciation and change in Thai monastic life*. Cambridge University Press.
- Dumont, L. (1980). *Homo Hierarchicus: The caste system and its implications*. University of Chicago Press.
- Eoseewong, N. (2019, November 15-21). Bhut Brahm Phi roe Phi Brahm Bhut. *Matichon Sudsapda*.
- Falk, M. L. (2007). *Making fields of merit buddhist female ascetics and gendered orders in Thailand*. NIAS.
- Kabilsingh, C. (1991). *Thai women in buddhism*. Parallax.
- Keyes, C. (1984). Mother or mistress but never a monk: Buddhist notions of female gender in rural Thailand. *American Ethnologist*, 11(2), 223-41.
- KhinThitsa. (1983). Nuns, mediums and prostitutes in Chiangmai: A study of some Marginal Categories of Women. *Women Development in Southeast Asia*, 4-45.
- KhinThitsa. (1990). Providence and prostitution: Image and reality for women in buddhist Thailand. In *Women and Society*. Change International Reports.
- Kidpromma, A. (2020). Purity in re-making: Sanskritisation of the orientalist's caste among low caste villagers in West Bengal, India. *Panidhana: Journal of Philosophy and Religion*, 16(1), 67-93.
- Kidpromma, A. (2022). Buddhist modernism and the piety of female sex workers in Northern Thailand. *Religion*, 13(4), 350.
- Kirsch, T. (1960). *Buddhism, sex-roles and the Thai economy*.
- Kirsch, T. (1975). Economy, polity, and religion in Thailand. *Change and persistence in Thai society*, 172.
- Kitiarsa, P. (2012). *Mediums, monks, and amulets: Thai popular buddhism today*. Silkworm Books.

- Marriott, M. (1955). *Village in India: Studies in the little community*. In A. R. Beals. University of Chicago Press.
- McDaneil, J. T. (2011). *The lovelorn ghost and the magical monk: Practicing buddhism in modern Thailand*. Columbia University Press.
- McMahan, D. L. (2008). *The making of buddhist modernism*. Oxford University Press.
- McMahan, D. L. (2012). Buddhist modernism. In D. L. McMahan, *Buddhism in the Modern World* (pp. 159-176). Routledge.
- Morris, R. (2000). *In the place of origins: Modernity and its mediums in Northern Thailand*. Duke University Press.
- Ortner, S. B. (1972). Is female to male as nature to culture? *Feminist Studies*, 1(2), 5-31.
- Peach, L. J. (2000). Human rights, religion, and (Sexual) Slavery. *Annual of the Society of Christian Ethics*, 65-87.
- Peach, L. J. (2005). 'Sex Slaves' or 'Sex Workers'? cross-cultural and comparative religious perspectives on sexuality, subjectivity, and moral identity in anti-sex trafficking discourse. *Cultural and Religion*, 6(1), 107-34.
- Redfield, R. (1967). *The little community and peasant society and culture*. University of Chicago Press.
- Sangren, S. (1984). Great tradition and little traditions reconsidered: The question of cultural integration in China. *Journal of Chinese Studies*, 1(1), 1-24.
- Schedneck, B. (2014). Meditation for tourists in Thailand: Commodifying a universal and national symbol. *Journal of Contemporary Religion*, 439-56.
- Sorajjakool, S., & Benitez, A. (2015). The role of religion among sex workers in Thailand. *Religions*, 6(4), 1263-76.
- Srinivas, M. (1952). *Religion and society among the Coorgs of South India*. Clarendon Press.
- Tambiah, S. J. (1970). *Buddhism and spirit cults in North-East Thailand*. Cambridge University Press.

- Tanabe, S. (1991). Spirits, power and the discourse of female gender: The Phi Meng cult of Northern Thailand. *Thai constructions of knowledge*, 183-212.
- Taweessit, S. (2007). Pespawa Suksa nai ngarn manussayawittaya. *Journal of Social Sciences*, 19(1), 311-57.
- Taylor, J. (2008). *Buddhism and postmodern imaginings in Thailand: The regiosity of urban space*. Ashgate Publishing Company.
- Winichakul, T. (1995). *Siam mapped: A history of the Geo-body of the nation*. Silkworm Books.
- Wonglakorn, J. (2007). Watakarm boon nai wannakarm isan. *The Journal of Human Sciences*, 17(1).